

บทที่ 3

โครงสร้างการบริหารงานของสภาภาษาไทย

สภาอุณาโลมแดงซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2436 เนื่องจากกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ภายหลังจากที่กรณีพิพาทได้ยุติลงกิจการของสภาอุณาโลมแดงก็ซบเซาลงมาได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และในการพิจารณาถึงโครงสร้างการบริหารงานของสภาภาษานั้น จะพิจารณาประเด็นต่อไปนี้ คือ

1. ปัจจัยที่มีผลต่อโครงสร้างการบริหารงานของสภาภาษาศยาม
2. การบริหารสภาภาษาศยาม

ปัจจัยที่มีผลต่อโครงสร้างการบริหารงานของสภาภาษาศยาม

1. สภาพสังคมด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่เปลี่ยนแปลงไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ การเข้ามาของมิชชันนารีได้นำเอาวิทยาการตะวันตกเข้ามาสู่สังคมไทยหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการศึกษาและวิทยาศาสตร์ ด้านการแพทย์และการสาธารณสุข มิชชันนารีที่มีบทบาทมากในเรื่องนี้ คือ นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) และนายแพทย์ซามูเอล เรโนลด์ส เฮาส์ (Samuel Reynolds House) ซึ่งได้นำความก้าวหน้าในด้านการรักษาพยาบาล เช่น การใช้ยาแบบตะวันตก การผ่าตัด การสุติกรรม การป้องกันโรคระบาดด้วยการปลูกฝีการรักษาความสะอาดของที่อยู่อาศัยและบ้านเมือง อันเป็นความคิดขั้นแรกของการจัดการสาธารณสุขในสังคมไทย ซึ่งแต่เดิมนั้นการรักษาพยาบาลของคนในสังคมจะเป็นการรักษาด้วยวิธีการแพทย์แผนโบราณ การใช้ยาสมุนไพร ความเชื่อในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ การเข้ามาของวิทยาการด้านการแพทย์และสาธารณสุขของตะวันตกนี้ แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะยังไม่ประสบความสำเร็จที่จะเปลี่ยนแปลงการรักษาพยาบาลของ

คนไทยในขณะนั้นได้ แต่การเผยแพร่ก็ค่อยๆ เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีอิทธิพลในด้านความคิดของสังคม คือ กลุ่มผู้ปกครอง เจ้านายและชนชั้นสูง

เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ การแพทย์แบบตะวันตกก็แพร่หลายมากยิ่งขึ้น และการยอมรับก็เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง เป็นครั้งแรกที่ราชสำนักของไทยยอมจ้างหมอฝรั่ง คือ นายแพทย์ปีเตอร์ เกาแวน (Peter Gowan)¹ มาเป็นแพทย์ประจำพระองค์ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งนอกจากจะถวายเป็นการรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ยังดูแลการรักษาพยาบาลในราชสำนักร่วมกับหมอไทยด้วย ซึ่งเป็นเครื่องแสดงว่า อิทธิพลการแพทย์แบบฝรั่งอันเป็นวิชาความรู้ของตะวันตกได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้อาจเพราะพิสูจน์ได้ว่าเป็นวิธีที่สามารถรักษาโรคได้ชะงัดและรวดเร็วกว่าวิธีการรักษาแผนโบราณ จึงกล่าวได้ว่าอิทธิพลของวิทยาการตะวันตกในด้านนี้ เมื่อมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเห็นว่า "จำเป็นต้องนำมาใช้และเปลี่ยนแปลงของเดิมบางอย่างที่มีอยู่ หรือจัดทำสิ่งที่ไม่มีมาก่อนให้มีขึ้น เพื่อให้เหมาะแก่ประเทศและกาลสมัย"²

นอกจากนี้ในด้านอัตราการเพิ่มของประชากรระหว่างปี พ.ศ.2339-2444 (สมัยรัชกาลที่ 3 - กลางรัชกาลที่ 5) จัดอยู่ในระดับต่ำ คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เซอร์จอห์น เบอริง (John Bowring) ได้ประมาณว่ามีประชากรราว 4.5-5 ล้านคน สังกษราชบัลเลอแก้วซ์ได้ประมาณว่ามี 6 ล้านคน³ เมื่อเทียบกับจำนวน

¹ องค์การคำครุสภา, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 12 (พระนคร:ครุสภา, 2507), หน้า 388.

² กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2425-2507 (พระนคร: ครุสภา, 2507), หน้า 63.

³ บัลเลอแก้วซ์, เล่าเรื่องกรุงสยาม, แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร, (พระนคร:สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 3-4.

ประชากรใน พ.ศ.2444 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งมีอยู่ 7,409,000 คน⁴ จะเห็นได้ว่าช่วง 50 ปี มีประชากรเพิ่มประมาณ 1 ล้านคนเท่านั้น สาเหตุที่ทำให้การเพิ่มของประชากรมีจำนวนน้อยนั้นได้มีการสันนิษฐานไว้ว่าเป็นเพราะโรคภัยไข้เจ็บซึ่งทำให้อัตราการตายสูง ทั้งๆ ที่จำนวนเด็กเกิดนั้นมีมาก⁵ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่มีการปฏิรูปประเทศในทุกๆ ด้าน ดังนั้นกำลังคนจึงเป็นปัจจัยสำคัญมากต่อการปฏิรูปประเทศนี้ การแก้ไขในเรื่องจำนวนประชากร คือ ต้องป้องกันมิให้คนเกิดนั้นตายลงในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งจะแก้ไขได้ด้วยการรักษาพยาบาลและการดำเนินการป้องกันด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เด็กที่เกิดมามีสุขภาพแข็งแรงจนเติบโตเป็นกำลังที่สำคัญของบ้านเมืองต่อไป ดังจะเห็นได้จากการประชุมจัดการพยาบาล ซึ่งเรียกในขณะนั้นว่า "สาธารณสุขพยาบาล" ของเทศบาลใน พ.ศ.2449 กรมหลวงดำรงราชานุภาพได้ชี้แจงในที่ประชุมดังนี้

... การจะจัดการในความมุ่งหมายป้องกันไม่ให้คนตายมากนักขณะนี้ เป็นข้อสำคัญเมืองไทยเรามีอาณาเขตกว้างขวางแต่มีคนน้อย ย่อมทราบกันอยู่ทั่วกันแล้วว่า ถ้าจะมีคนอีกสักห้าเท่าหรือหกเท่าของเดี๋ยวนี้ ก็จะมีที่พอกอยู่ไม่อดคัต ความเจริญของบ้านเมืองต้องอาศัย พลเมืองในการทุกอย่าง กำลังบ้านเมืองฝ่ายทหารถ้ามีพลเมืองมากทหารยิ่งมากขึ้น กำลังโรคทรัพย์ของบ้านเมืองถ้ามีคนมากการทำไร่นาค้าขาย และกิจการที่จะเกิดโรคทรัพย์ก็ย่อมมากมีทวีขึ้น กำลังของรัฐบาลที่จะจัดการทำนุบำรุงบ้านเมือง ซึ่งต้องอาศัยเก็บภาษีอากร ก็ย่อมจะเกิดมีมากขึ้นเป็นธรรมดา

⁴ Department of Commerce and Statistics, Ministry of Finance, Statistical Year Book of the Kingdom of Siam, No.1, 1916 (n.p.1916), P.14.

⁵ หจข., ร.5.ม.2.11/14 รายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.124

ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเห็นว่า จำนวนพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญแก่บ้านเมืองมาก จะทำอย่างไรให้พลเมืองของเรามีมากขึ้น แม้แต่รัฐบาลจะอนุมัติให้คนมากขึ้นไม่ได้ก็จริงอยู่ แต่จะมีทางที่จะทำได้อย่างหนึ่ง คือ บำรุงเด็กที่เกิดมาให้รอดอยู่จนเติบโตให้มาก อย่ายให้ตายเสียสัก ก็จะเป็นทางบำรุงบ้านเมืองที่เป็นการสำคัญอย่างหนึ่ง จำนวนคนเกิดและคนตายในพระราชอาณาจักรนี้ยังไม่มีบัญชีสอบสวนให้รู้ได้แน่นอนก็จริงอยู่แต่บรรดาผู้ที่ได้สังเกตตรวจตราด้วยความเอาใจใส่ในเรื่องนี้ ทั้งชาวเราและชาวต่างประเทศ ย่อมมีความเห็นเป็นอย่างเดียวกันว่า ในเมืองไทยนี้จำนวนคนเกิดมีมาก ข้อนี้อาจได้ทั่วทุกแห่งในหมู่คนที่มีเด็กมาก ไม่ว่าตามเรือกสวนไวนาหรือป่าบ้านแห่งใดๆ แต่พลเมืองยังไม่มากขึ้นได้รวดเร็วขึ้น เพราะเหตุที่คนยังตายมากนัก คือ เด็กที่เกิดมามีชีวิตอยู่ไปได้จนใหญ่โต แก่เฒ่าอย่างน้อยกว่าสมควร ถ้ารัฐบาลคิดอ่านป้องกันอย่างใดให้คนตายน้อยลงได้ จำนวนพลเมืองก็ย่อมจะมากขึ้นโดยรวดเร็ว เพราะฉะนั้นการพยาบาลจึงรวมใจความลงในข้อที่จะคิดป้องกันอย่างให้ไพร่บ้านพลเมืองตายมากนัก⁶

จากการเห็นความสำคัญของกำลังพลเมือง และการเห็นคุณค่าของวิทยาการด้านการแพทย์แผนใหม่ ทำให้รัฐบาลได้ใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาโรคระบาดที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 โรคระบาดที่คนตายเป็นจำนวนมากที่สุดถึงปีละหลายหมื่นคนคือ โรคไข้ทรพิษ รองลงมาคือ อหิวาตกโรค ซึ่งถึงแม้ไม่ได้เกิดขึ้นทุกปีเหมือนไข้ทรพิษ แต่เมื่อเกิดขึ้นครั้งใดก็ทำให้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก⁷ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เมื่อมีโรคระบาดเกิดขึ้น โปรดฯให้ยกเลิกการ

⁶ หจข., ร.5 ม.2.11/14 รายงานการประชุมเทศบาลแพนทธรรมการ วันที่ 12 กันยายน ร.ศ.125

⁷ หจข., ร.5 ม.2.11/13 รายงานการประชุมเทศบาล ร.ศ.124

รักษาแบบเก่าด้วยวิธีการทางศาสนา เช่น เมื่อเกิดการระบาดของอหิวาตกโรคใน พ.ศ. 2416 โปรดฯให้ใช้วิธีการรักษาพยาบาลตามแบบฝรั่งแทนการรักษาแบบเก่า โดยพระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์ได้ปรับปรุงการรักษาโรคแบบฝรั่งขึ้น 2 ขนาน คือ การใช้การบูร ทำเป็นน้ำยาหยดเรียกว่า น้ำการบูร และแนะนำให้ใช้การบูรโรยเสื้อผ้าเพื่อป้องกัน เชื้อโรคด้วย^๘ และใน พ.ศ. 2424 เมื่อเกิดอหิวาตกโรคระบาดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็โปรดฯให้จัดสถานพยาบาลขึ้น 48 แห่ง ในกรุงเทพฯ เป็นลักษณะโรงพยาบาลชั่วคราว แต่เมื่อโรคระบาดสงบลงสถานพยาบาลดังกล่าวก็ได้เลิกไป^๙

นอกจากนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ยังได้โปรดฯให้มีการจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นเป็นสถานที่ในการบำบัดโรค ซึ่งเป็นลักษณะสถาบันทางการแพทย์แบบตะวันตกอย่างหนึ่ง โรงพยาบาลในสังกัดกรมพยาบาลที่จัดตั้งขึ้นมี ดังนี้

1. โรงพยาบาลศิริราช เป็นโรงพยาบาลแห่งแรกที่ตั้งขึ้น โดยมีมูลเหตุจากการเกิดอหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่ใน พ.ศ. 2424 โปรดฯให้จัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นในที่ชุมชนถึง 48 แห่ง ภายหลังจากที่โรคระบาดนี้ได้สงบลงแล้ว ก็ทรงมีพระราชปรารภที่จะให้มีโรงพยาบาลอย่างถาวรต่อไป และโปรดฯให้ตั้งคณะกรรมการจัดตั้งโรงพยาบาลขึ้น คณะกรรมการได้ปรึกษากันเห็นว่าตรงพยาบาลเป็นของใหม่เพิ่งจะมีขึ้นเป็นครั้งแรก จึงควรตั้งเพียงแห่งเดียว เพื่อจะจัดการรักษาพยาบาลให้คนทั่วไปมองเห็นคุณสมบัติเสียก่อน^{๑๐} ต่อมาขณะที่คณะกรรมการดำเนินงานไปได้ประมาณ

^๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร:แพรวพิทยา, 2514), หน้า 271-272.

^๙ หจช., ร.5 ศธ.59.1/3 ระเบียบการโรงเรียนราชแพทยาลัย (10-20 กันยายน พ.ศ. 2452)

^{๑๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถราชานุภาพ, นิทานโบราณคดี (พระนคร:แพรวพิทยา, 2514), หน้า 205.

2 เดือน สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ซึ่งกำลังทรงประสูติอยู่ได้
สิ้นพระชนม์ลงเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ.2430 การสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าลูกเธอ
พระองค์นี้ ทาให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมุ่งมั่นจะจัดการโรงพยาบาลให้
สำเร็จเร็วขึ้น ซึ่งในที่สุดโรงพยาบาลสร้างเสร็จและให้บริการใน พ.ศ.2431 ดังมี
ประกาศว่า

...โรงพยาบาลนี้เป็นส่วนพระราชกุศล ทรงสละพระราชทรัพย์ให้ตั้งขึ้น
เป็นทานในการรักษาโรค แลป้องกันความทุกข์ยากของชนทั้งหลาย
ที่เกิดจากพยาธิ มิให้หมอ ฤาคนพยาบาลเรียกค่ายา ค่ารักษา แก่คนไข้
เลยเป็นอันขาด¹¹

2. โรงพยาบาลริมบ่อมหาชัย หรือที่เรียกว่า "บูรพาพยาบาล" ได้ใช้
บ้านนายอากรที่ริมคลองคู พระนครตรงข้ามหน้าวังบูรพาภิรมย์ ตั้งเป็นโรงพยาบาลเปิด
รับรักษาคนไข้ ตั้งแต่เดือน 12 ปีชวด สัมฤทธิศก

3. โรงพยาบาลคนเสียจริต ตั้งขึ้นที่บ้านเจ้าพระยาภักดีภักทรากกร (เจ้าสัว
แกงข้าว) บริเวณปากคลองสวนฝ่งธนบุรี เปิดทำการรับคนไข้เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน
พ.ศ.2432 การจัดตั้งโรงพยาบาลในระยะแรก เป็นแต่เพียงนำคนคนเสียจริตจากที่
ต่างๆ คือ คนป่วยที่ชาวบ้านนำตัวฝากรักษาพลตระเวร หรือกระทรวงมหาดไทยนำมาฝาก
การรักษาก็เพียงนำมาขังไว้ในห้องลูกกรงเท่านั้น

4. โรงพยาบาลบางรัก เกิดจากการที่มีเรือกลไฟอเมริกัน เข้ามาจอดที่ท่า
ในกรุงเทพฯ จำนวนมาก ชาวอเมริกันเหล่านี้รู้สึกว่าจะมีสถานต่างๆ จะรักษาความ
เจ็บป่วยของพวกกลาสีและชาวต่างประเทศในท้องถิ่น จึงได้มีการจัดสร้างโรงพยาบาล

¹¹"บอกเปิดโรงพยาบาล", ราชกิจจานุเบกษา, 5 (18 เมษายน 2431):42.

ชั้นที่ถนนที่ถนนสีลมต่อกับถนนเจริญกรุงใกล้ๆ กับตลาดบางรัก มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะรับรักษาชาวต่างประเทศ ต่อมากรมพยาบาลได้โอนโรงพยาบาลนี้มาจัดการเอง เรียกว่าโรงพยาบาลบางรัก

5. โรงพยาบาลเทพศิรินทร์ ตั้งอยู่ที่ปากถนนหลวงตรงข้ามวัดเทพศิรินทร์ อาศัยเรือน 2 ชั้น ซึ่งสร้างจากไม้ที่ได้รับพระราชทานจากงานพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์เป็นที่ทำการและเป็นเรือนคนไข้ด้วย เปิดทำการเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 ต่อมาภายหลังโรงพยาบาลนี้ได้เลิกกิจการไป

6. โรงพยาบาลสามเสนเป็นโรงพยาบาลแห่งสุดท้ายที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2445 โรงพยาบาลนี้ต่อมาภายหลังก็ได้เลิกกิจการไปเช่นกัน

การรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลเหล่านี้มีลักษณะ 3 ประการ คือ

1. การรักษาคนป่วยโดยทั่วไป ซึ่งมาขอรับการรักษาที่โรงพยาบาล
2. การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ ยกเว้นที่โรงพยาบาลคนเสียจริต
3. การแจกยารักษาโรคเมื่อเกิดโรคระบาดขึ้น

ส่วนการรักษาชั้นที่ทำการผ่าตัดนั้น สามารถทำการได้เพียงที่โรงพยาบาลศิริราชกับโรงพยาบาลบางรักเท่านั้น

ด้านการสาธารณสุข เริ่มมีการตระหนักว่าวิธีการป้องกันโรคทางหนึ่งก็คือการรักษาความสะอาดของบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย ดังนั้นใน พ.ศ. 2440 ได้มีการตราพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพ ร.ศ. 116 ขึ้น จัดการในด้านการรักษาความสะอาดบ้านเรือนของประชาชน และตามสถานที่ต่างๆ เพื่อป้องกันมิให้โรคระบาดเกิดขึ้น พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพกำหนดงานที่จะทำไว้ดังนี้¹²

1. การทำลายขยะมูลฝอย

¹² "พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพ รัตนโกสินทรศก 116", ราชกิจจานุเบกษา 14 (ร.ศ. 116) : 520.

2. การจัดเว็จ (ส้วม) ที่ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะของมหาชนทั่วไป
3. การห้ามประชาชนปลูกสร้างในที่ที่จะเป็นเหตุให้เกิดโรคได้
4. การขนย้ายสิ่งโสโครก

ต่อมาได้มีการสนับสนุนให้การสุขาภิบาลขยายออกไปตามหัวเมืองด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายในการรักษาความสะอาด การป้องกันและรักษาความเจ็บไข้เช่นกัน สุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรก คือ สุขาภิบาลตำบลท่าฉลอม เมืองสมุทรสาคร เกิดจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงดิเคยความสกปรกของตลาดท่าฉลอม ซึ่งอาจก่อให้เกิดโรคระบาดได้ ความสำเร็จของการจัดสุขาภิบาลท่าฉลอมนี้ ทำให้เทศบาลเห็นว่าควรจัดขึ้นในหัวเมืองและมณฑลอื่นๆ ต่อไป ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาล ร.ศ. 127 ขึ้น¹³ ปรากฏว่าเมื่อสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีการจัดตั้งสุขาภิบาลตามหัวเมืองถึง 7 แห่ง คือ ที่นครศรีธรรมราช จันทบุรี สงขลา นครราชสีมา พิไชย และชลบุรี¹⁴

จะเห็นได้ว่าการที่พวกมิชชันนารีนำวิทยาการด้านการแพทย์และการสาธารณสุขแผนใหม่เข้ามาสู่สังคมไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ วิทยาการด้านนี้ก็เป็นที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับกันมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการรักษาพยาบาลขึ้นหลายประการ ทั้งในด้านการป้องกันโรค มีการจัดสร้างโรงพยาบาลแผนใหม่ การตื่นตัวในงานด้านสาธารณสุขที่ขยายซึ่งขยายจากเมืองหลวงไปยังหัวเมืองต่างๆ ด้วย และงานในด้านนี้ที่รัฐบาลต้องดำเนินการต่อไปก็ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งดูเหมือนจะเกินกำลังที่รัฐจะสามารถจัดการให้เป็นไปโดยรวดเร็ว สถานการณ์ดังกล่าวสืบเนื่องมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

¹³ หจข., ร.5 ม.12.2/6 เรื่องความเห็นที่จะจัดการสุขาภิบาลหัวเมือง (29 มีนาคม ร.ศ.127-7 สิงหาคม ร.ศ.128)

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

พระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งให้เห็นว่าการรักษาสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นเรื่องที่สำคัญและควรให้ความสนใจเป็นพิเศษที่จะนำวิทยาการในด้านดังกล่าวมาใช้ แต่ขณะนั้นโรงพยาบาลของรัฐและเอกชนที่มีอยู่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ อันเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีผลต่อการฟื้นฟูกิจการของสภาอุณาโลมแดงตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เพื่อให้เป็นองค์กรที่ดำเนินงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นกำลังเสริมของรัฐบาล

2. แนวพระราชดำริในการฟื้นฟูงานสภาอุณาโลมแดงสยามของรัชกาลที่ 6

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2453 ได้ทรงมีพระราชดำริให้ฟื้นฟูกิจการของสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยาม ซึ่งขบเขาไปเป็นเวลาหลายปีขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ความจริงได้ทรงให้ความสนพระทัยในกิจการของสภานี้ตั้งแต่เมื่อครั้งยังทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร กล่าวคือ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ได้เสด็จประพาสประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ที่ประเทศญี่ปุ่นได้ทรงมีโอกาสทอดพระเนตรโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงญี่ปุ่น ทำให้ทรงสนพระทัยในกิจการของสภาอุณาโลมแดงความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสที่ว่า

... เมื่อเราผ่านมาทางเมืองญี่ปุ่นได้เห็นโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงของเขาเป็นที่สง่างามมาก ครั้นกลับมาถึงเมืองไทยจึงได้รู้สึกละเอียดว่าในเมืองเรามีได้ทำไปให้เสมอหน้าเขา¹⁵

เมื่อกลับมาถึงเมืองไทยใน พ.ศ. 2445 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารจึงได้ทรงขอรับพระราชภาระของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

¹⁵ "พระราชดำรัสตอบในการเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2457", ลงพิมพ์ใน ครบรอบ 72 ปี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, หน้า 10.

องค์สภานายิกายของสภาอุณาโลมแดงในกิจการของสภาที่ถูกทิ้งค้างอยู่ แต่เนื่องด้วย การขาดทุนทรัพย์และมีอุปสรรคอื่นๆ งานจึงมิได้คืบหน้าดังที่หวัง ดังความที่ว่า

... จึงได้คิดกันกับกรมหลวงนครไชยศรีมาช้านานแล้วในเรื่องนี้

แต่หาโอกาสยังไม่เหมาะและเป็นการต้องการทุนทรัพย์มากจึงรอมมา

และในชั้นหลังราชการทหารอย่างอื่นๆ มีมาก ซึ่งกรมหลวงนครไชยศรี

กับเราต้องคิดต้องทำกันไป จึงพักเรื่องสภาภาษาชานนี้ไว้¹⁶

จวบจนกระทั่งปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ใน พ.ศ.

2450 รัฐบาลอังกฤษได้มีหนังสือเชิญให้รัฐบาลสยามเข้าร่วมประชุมสภาภาษานานา

ประเทศ ณ กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงทรงมีพระบรมราช

โองการให้กรมยุทธนาธิการคิดจัดการในเรื่องสภาอุณาโลมแดงให้ดีขึ้น ดังนั้นนายพลเอก

กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ จึงได้มีหนังสือกราบทูลถวาย

ความเห็นแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารว่า สาเหตุที่ทำให้สภาอุณา

โลมแดงไม่ก้าวหน้านั้น เนื่องจากปัญหาในด้านสถานที่ ด้านทุนทรัพย์ และด้านผู้ดำเนินการ

และได้ทรงเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาไว้ด้วยว่า สภาอุณาโลมแดงควรมีสถานที่ทำการ

ที่ถาวร รัฐบาลควรสนับสนุนในด้านการเงินด้วย และบุคคลผู้ดำเนินงานนั้นหากเป็นแต่ฝ่าย

สตรีก็ไม่อาจสำเร็จได้ ดังรายละเอียดที่ว่า

... ในการที่จะจัดในเรื่องสภาอุณาโลมแดงนี้

1. ถ้ายังไม่มีแหล่งสำนักเป็นโรงพยาบาลขึ้นแล้ว ก็คงจะเสื่อมถอยไป

ดังเช่นที่เป็มาแล้ว

2. ถ้าจะจัดไปโดยเฉพาะลาพึ่งผู้ที่กรุณาอุดหนุน และรัฐบาลไม่เกื้อกูล

บ้างแล้ว ก็จะเป็นการสำเร็จลำบากโดยยาก

3. พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายหญิง แม้แต่สนองพระเดช

¹⁶ เรื่องเดียวกัน .

พระคุณในการนี้สักเท่าใดๆ ก็ดี ถ้าหากขาดความตรวจตราการ
และจัดการของฝ่ายหน้า ซึ่งมีหน้าที่โดยเฉพาะในการนี้ ระเบียบ
การทั้งปวงคงจะไม่แน่นอนลงได้

จึงเห็นด้วยเกล้าฯ ว่าในการที่จะจัดการสภาอุณาโลมแดงนี้ต่อไปภายหน้านั้น
มีทางที่จะทำให้เป็นการมั่นคงถาวร คือ

1. หาที่ตั้งขึ้นเป็นโรงพยาบาลของสภาอุณาโลมแดงนี้เสียก่อน ในข้อนี้
เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าตำบลที่สระปทุมวันจะเป็นที่สมควรอย่างยิ่ง
2. การปกครองของสภาอุณาโลมแดงนี้ คงอยู่ในความอำนวยการของ
สภานายิกาและกรรมการิณีนั้นทุกประการ แต่มีเจ้าหน้าที่ซึ่งฝ่ายรัฐบาล
เสียเงินเดือนให้ไปทำการดูแลการในโรงพยาบาลนี้ ตลอดทั้งพนักงาน
แพทย์ต่างๆ ซึ่งอยู่ในที่นี้เป็นของรัฐบาลเหมือนกัน ซึ่งจะได้เบิกเงินจาก
กรมยุทธนาธิการนั้น
3. เงินในการจะใช้จ่ายทั้งปวงนั้น ถ้าเป็นเงินการจร ควรต้องสภาอุณาโลม
แดงจัดเสีย
4. เมื่อมีราชการพิเศษหรือการศึกคราวใดต้องอุดหนุนในการยาและการ
พยาบาลทหารโดยเต็มกำลัง ตามทุนและวิธีที่จะกำหนดให้¹⁷

แต่เนื่องด้วยอุปสรรคในเรื่องที่ดินซึ่งจะปลูกสร้างเป็นโรงพยาบาล เพื่อเป็นที่
ทำการถาวรของสภาภาษาต จึงมิได้มีการดำเนินงานแต่อย่างใด จนกระทั่งพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453

¹⁷ "สำเนาจดหมายกราบบังคมทูลของนายพลเอก กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช
ลงวันที่ 21 พฤษภาคม ร.ศ. 126" ลงพิมพ์ใน ครบรอบ 72 โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์,
หน้า 82-83.

จากความสนพระทัยในงานของสภาภาษาที่มีมาตั้งแต่เมื่อครั้งได้ทอดพระเนตรงานของสภาภาษาญี่ปุ่น และได้ทรงรับภาระงานของสภาภาษา ประจวบกับสภาสังคมที่สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ที่เริ่มเห็นความสำคัญของการรักษาความสะอาดและสุขภาพอนามัยของประชาชน จึงได้นำเอาวิธีการรักษาความสะอาดและการรักษาพยาบาลตามแบบตะวันตกเข้ามาใช้ เพื่อทำให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์ทรงมีความเห็นว่าแม้รัฐจะให้บริการแก่ประชาชนในด้านนี้บ้างแล้ว แต่บริการดังกล่าวยังมีจำนวนไม่เพียงพอ จึงไม่ควรจะปล่อยให้เป็นการะของรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ดังความที่ว่า

... การบำบัดความป่วยไข้มิให้เกิดแก่บุคคล หรือ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็รีบเยียวยาเสียให้หายเป็นของสำคัญของชาติ ชาติใดจะนับว่ามีกำลังมากและดำเนินสู่ความเจริญนั้น ก็ต้องอาศัยมีจำนวนคนให้มาก ถ้ามีจำนวนคนน้อยแล้ว กำลังของชาติก็ต้องน้อย กำลังอยู่ที่จำนวนคน การเกิดแก่ เจ็บ ตาย ย่อมเป็นธรรมชาติของมนุษย์ จะหลีกเลี่ยงให้พ้นเสียที่เดียวนั้นไม่ได้ แต่ว่าชาติใดจัดการบำรุงให้มีคนเกิดมากกว่าตาย ชาตินั้นนับวันก็จะมี ความเจริญและมีกำลังมากขึ้นทุกที ชาติใดมีคนเกิดใหม่เป็นจำนวนน้อยกว่าคนที่ตายไปชาตินั้นมีแต่จะร่วงโรย เพราะฉะนั้น การป้องกันโรคมิให้เกิดขึ้น และการเยียวยารักษาคนเจ็บไข้ ก็นับว่าเป็นหน้าที่สำคัญของทุกชาติ

การเช่นนี้จะเหมาะเสียว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลต้องจัดการฝ่ายเดียวหาชอบไม่ รัฐบาลต้องมีกิจธุระต้องทำ และมีกิจจับจ่ายมากมายนับไม่ถ้วนอยู่แล้ว ไซ้ว่ามีได้ทำเลย แต่จะนับว่าเพียงพอก็หาไม่ ที่จะจัดให้จริงจัง จำต้องอาศัยกำลังและน้ำใจของปวงชนช่วยกันจัดการสำหรับประโยชน์ของชาติของตนเองบ้างจึงจะได้ การช่วยอุดหนุนในเรื่องบำบัดความเจ็บไข้

ย่อมนับว่าเป็นกุศลสำคัญไม่ว่าในประเทศใดภาษาใด คงจะแลเห็นได้ว่า
ในกรุงเทพมหานครนี้ ชาวต่างชาติที่มาอยู่พึ่งพระบรมโพธิสมภาร ยังออก
เงินเรียกรักษาสร้างโรงพยาบาล และดำเนินการรักษาอยู่ได้ มีโรงพยาบาล
เนอร์ซิงโฮมของอังกฤษ โรงพยาบาลซังหลุยของฝรั่งเศส และโรงพยาบาล
จีนเป็นตัวอย่าง เขาไม่ได้รับความอุดหนุนจากรัฐบาลอย่างไร ก็ตั้งอยู่ได้
โดยที่ปัญญาชนเต็มใจออกทุนทรัพย์อุดหนุน ส่วนของไทยเราเองมีโรงพยาบาล
ของรัฐบาล หากได้มีโรงพยาบาลที่ตั้งอยู่โดยมหาชนอุดหนุนเลย¹⁸

นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำริอีกว่างานของสภาภาษาคนนั้นมีใช้ทำได้แต่เพียง
ในเวลาสงครามเท่านั้น "การของสภาภาษาคนนั้นเราเข้าใจกันเสียว่าจะทำแต่ในเวลา
สงคราม ถึงกระนั้นก็ดีในการรักษาโรค การพยาบาลก็ดี ไม่ใช่คนหนึ่งคนหนึ่งคนใดสักแต่
ว่าเป็นคนแล้วทำได้ตั้งนั้นหาไม่ได้"¹⁹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงทรงตกลง
พระทัยที่จะฟื้นฟูงานของสภาภาษาคนขึ้น เพื่อช่วยงานด้านสาธารณสุขและสุขอนามัยของ
ประชาชน และจากการที่ได้ทรงทราบถึงปัญหาและอุปสรรคของความก้าวหน้าของ
สภาภาษาคนแต่เดิมว่าติดขัดในด้านสถานที่ ทุนทรัพย์ และผู้ดำเนินการ จึงได้ทรงแก้ปัญหา
ทุกด้านดังนี้

ด้านสถานที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้โปรดฯให้จัดสร้างโรงพยาบาล
สภาภาษาคน ทั้งนี้ทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นถาวรประโยชน์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
พระบรมชนกนาถด้วย โดยได้ใช้ที่ดินที่ริมถนนหัวลำโพงนอกแปลงเหนือคลองราชดำริ

¹⁸ "สำเนาแจ้งความสภาภาษาคนสยามความมุ่งหมายที่จะดำเนินการต่อไป
ภายใน" ลงวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2457

¹⁹ "พระราชดำริตอบในการเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าฯ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2457", ลงพิมพ์ใน ครบรอบ 72 ปี
โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, หน้า 10.

๙ ตั๊กแตนสนามม้า เนื้อที่รวม 100 ไร่ สำหรับใช้จัดสร้างโรงพยาบาล²⁰

ด้านทุนทรัพย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และบรรดาพระราชโอรส พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงช่วยกันบริจาคเงินเพื่อใช้ในการ จัดสร้างโรงพยาบาลนี้ เป็นจำนวน 122,910 บาท และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม ราชินีนาถ ได้กรุณาพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินทุนของสภาอุณาโลมแดงที่มีอยู่ จำนวน 391,259 บาท 98 สตางค์²¹ ร่วมในการนี้ด้วย

การก่อสร้างโรงพยาบาลได้เริ่มขึ้น เมื่อวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2454 โดย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลพระเจ้าฟ้าเชอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นเจ้าหน้าที่ จัดการก่อสร้าง มีผู้ช่วย คือ นายพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต (ม.ร.ว.อรุณ ฉัตรกุล) นายพลตรีพระยาศรีสุรราชภักดี (ม.ร.ว.ฉาย กาญ) และนายเอฟเซเพอร์ (Dr. F.Schaefer) การก่อสร้างยังไม่ทันไม่ทันแล้วเสร็จจอมพลพระเจ้าฟ้าเชอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชสิ้นพระชนม์เสียก่อน จึงโปรดให้พลเอกสมเด็จพระเจ้า น้อยยาเชอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งดำรงตำแหน่ง

²⁰ ได้จัดทำโฉนดที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของสภาอากาศไทย สมัยพลโทมังกร พรหมโยธีเป็นอุปนายกผู้อำนวยการ (27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2482-28 ตุลาคม พ.ศ.2486)

²¹ "รายละเอียดของจำนวนเงินสภาอุณาโลมแดงนี้ มีจำนวนเงินทุนเรียราย ที่กรมพระคลังข้างที่ไว้เมื่อต้น ร.ศ.112 เป็นจำนวน 243,997 บาท 22 สตางค์ ผากไว้ในแบงก์ได้ดอกเบี้ยตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุดรวม 168,521 บาท 76 สตางค์ จ่ายซื้อ สิ่งของมีเครื่องยาบำบัดโรคเป็นต้น ในเวลาแรกตั้งสถานนั้นสิ้นเงินไป 21,259 บาท จึงคงจำนวนทุนและดอกเบี้ยทั้งสิ้นซึ่งได้จ่ายให้กระทรวงกลาโหม 391,259 บาท 98 สตางค์" หจข., ร.6 บ.9/2 เรื่องเงินใช้จ่ายในโรงพยาบาลสภาอุณาโลมแดง 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2453 - 4 มีนาคม พ.ศ.2457

เสนาธิการทหารบกอำนวยการต่อมาจนสำเร็จ และโปรดให้ขนานนามโรงพยาบาลสภา
ภาษาคนนี้ว่า "โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์" และสามารถเปิดดำเนินการได้เมื่อวันที่ 30
พฤษภาคม พ.ศ. 2457

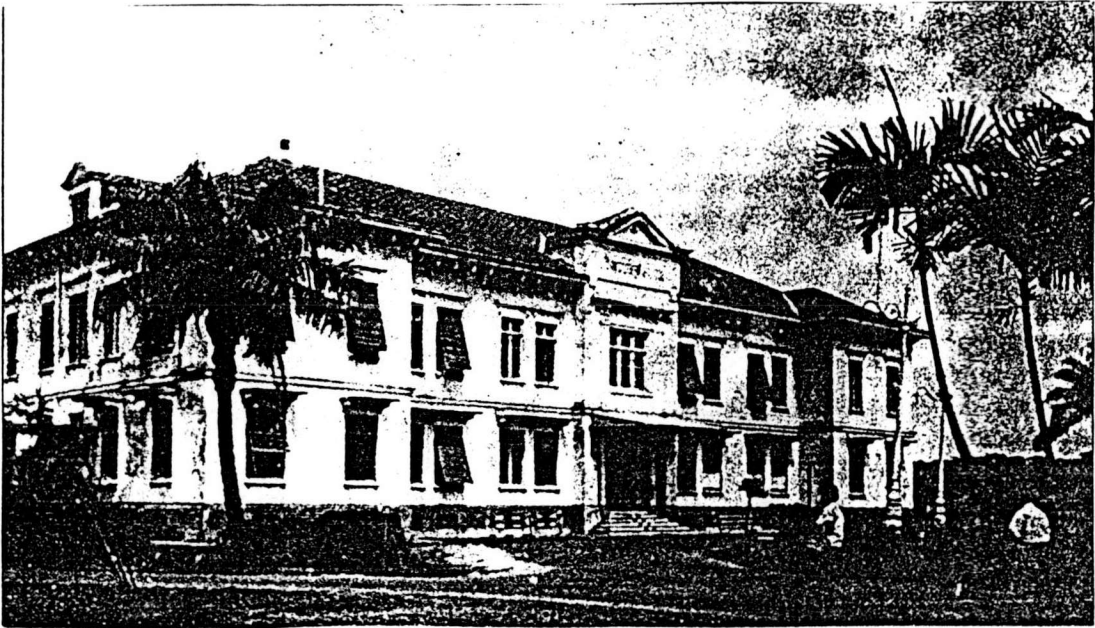
ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้จัดสร้างขึ้นตามพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เพื่อให้สภากาชาดได้มีที่ทำการแน่นอน และให้เป็น
โรงพยาบาลสำหรับการแพทย์แผนใหม่ที่มีความทันสมัยมากในขณะนั้น ดังข้อความว่า

...ให้จัดสร้างโรงพยาบาลอันวิจิตรต้องกับความนิยมในสมัยนี้
ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นอย่างดีที่สุด อันปฤช
ผู้รู้หลักในทางวิทยาศาสตร์ได้ดำริคิดทำขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้พระนคร
มีสถานที่พยาบาลอันเท่าเทียมกับนานาประเทศทั้งปวง²²

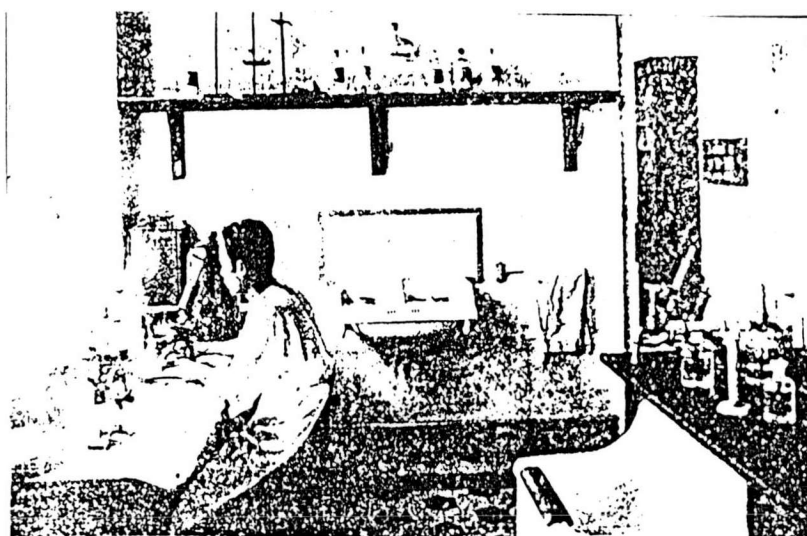
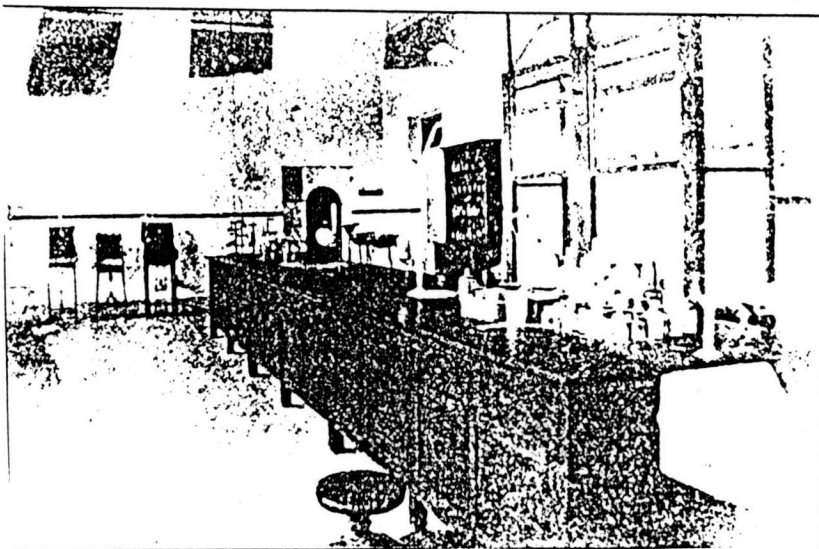
และจากการบรรยายภาพของโรงพยาบาลในวันที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงพยาบาลภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง ความทันสมัยและ
ความก้าวหน้าในด้านอุปกรณ์ทางการแพทย์ของโรงพยาบาลนี้ ดังรายละเอียดตอนหนึ่งว่า

...เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสถานที่ต่างๆ คือในตึกที่
ว่าการชั้นบน ทอดพระเนตรห้องทำการของเจ้าหน้าที่ต่างๆ
ห้องสมุด ห้องประชุม ห้องตรวจเชื้อโรค ณ ที่นี้ นายออร์นไนต์
ได้กราบทูลบรรยายถึงวิธีการตรวจเชื้อโรค เสร็จแล้วเสด็จ
พระราชดำเนินสู่ตึกที่ว่าการชั้นล่าง ทอดพระเนตรห้องเรียน
สำหรับใช้สอนนายแพทย์ ณ ที่นี้ นายร้อยโทชื่น พุทธิแพทย์
ได้แสดงวิธีฉายไฟแลเห็นรูปอวัยวะต่างๆ ที่ผ่าจอนั้น ถวายทอด

²² "คำกราบบังคมทูลของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เนื่องในโอกาสเสด็จ
พระราชดำเนินเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2457" ลงพิมพ์
ใน นครบรรอบ 72 ปีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, หน้า 8.

ตึกอำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์สภากาชาดสยาม
เมื่อแรกเปิดทำการ พ.ศ. ๒๔๕๗

ห้องตรวจ เภ. ทดของมัดเตี๋ โรงพยาบาลสงขลา ๕๖๗

พ.ศ. ๒๔๕๗

พระเนตรเสร็จแล้ว เสด็จต่อไปทอดพระเนตรห้องตรวจรับคนไข้
ห้องจ่ายยา ในตึกสำหรับทำผ่าตัด ทอดพระเนตรห้องผ่าตัดห้อง
เอ็กซเรย์ ที่นี่ นายพลตรีหลวงศักดาพลรักษ์ฉายรูปเอ็กซเรย์
แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรห้องเครื่องพิเศษต่างๆ มีเครื่องนวดไฟฟ้า
เครื่องนวดไฟฟ้า เครื่องตรวจสายตา เป็นต้น²³

ด้านผู้ดำเนินงาน สภาอุณาโลมแดงที่ได้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2436 ล้วนแต่มี
สตรีชั้นสูงซึ่งเป็นเจ้านายฝ่ายในและภรรยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้จัดการทั้งสิ้น
ซึ่งเป็นข้อหนึ่งที่ทำให้กิจการของสภาอุณาโลมแดงไม่ก้าวหน้าต่อไป เนื่องด้วยสภาพสังคม
ในขณะนั้นยังมีข้อจำกัดสำหรับบทบาทของสตรี ทำให้สตรีชั้นสูงซึ่งแม้จะมีความคิดที่ก้าวหน้า
แต่ก็ไม่อาจดำเนินการตามความมุ่งหวังได้ถนัดนัก เช่น งานในด้านการพยาบาล เป็นต้น
ดังที่กรมหลวงนครไชยศรีได้กราบบังคมทูลถวายความเห็นไว้ ใน พ.ศ.2450 ว่า

...กรรมกรของสภาอุณาโลมนี้ก็เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน
โดยมากย่อมหาโอกาสได้ยากที่จะทอดพระเนตรทางการพยาบาล
ซึ่งโดยมากที่เกี่ยวกับฝ่ายหน้านั้น แม้มีหม่อมเจ้านายและภรรยา
ข้าราชการเป็นผู้ช่วยก็จริงอยู่ แต่เป็นการยากที่จะจัดการไปได้
ให้ตลอดเพราะขาดผู้รับหน้าที่สำหรับงานนี้แต่โดยเฉพาะเท่านั้น
มีแต่ท่านผู้หญิงเปลื้อง ภาสกรวงศ์ ผู้เดียวเป็นเลขานุการวิชัยซึ่งจะ
ตรวจการฝ่ายหน้าโดยตลอดเท่านั้น²⁴

²³ "บันทึกเหตุการณ์วันเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2457" ลงพิมพ์ใน สภากาชาดไทย, ครบรอบ 72 ปีโรงพยาบาล
จุฬาลงกรณ์, หน้า 12 .

²⁴ สำเนาจดหมายกราบบังคมทูลของนายพลเอก กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช
ลงวันที่ 21 พฤษภาคม ร.ศ.126

ต่อมาเมื่อการก่อสร้างโรงพยาบาลสภาอากาศได้เป็นร่างขึ้นแล้ว นายพลเอก เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต²⁵ ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกลาโหม ได้มีหนังสือกราบทูล ความเห็นการที่จะจัดการสภาอากาศสยามในส่วนผู้ดำเนินการนี้ ก็มีความเห็นสอดคล้อง กับกรมหลวงนครไชยศรี ว่าการดำเนินงานโดยสตรีเพียงลำพังทำให้งานของสภาอากาศ ไม่ก้าวหน้าดังความที่ว่า

...ล้วนมีแต่หญิงเป็นกรรมการผู้จัดการทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นไม่สามารถ จะดำเนินการให้ถาวรยืนนาน ทั้งนี้เป็นด้วยความเข้าใจผิดของผู้ให้ ความคิดในครั้งนั้น เห็นไปเสียว่าการของสภาอากาศเป็นกิจของฝ่าย หญิงทั้งสิ้น แท้จริงการหาเป็นเช่นนั้นไม่ สภาอากาศเป็นสโมสรใหญ่ อันหนึ่ง ซึ่งเป็นของฝ่ายชายเป็นผู้จัดตั้งปรากฏตัวอย่างในนานาประเทศ ทั้งปวง เป็นแต่รับหญิงเป็นกรรมการด้วย หรือมีกิจบางอย่างซึ่งหญิงทำ ได้ถนัดกว่า เช่น การปลูกเพาะนางพยาบาล การเตรียมเสื้อผ้า เสื้อผ้าสำหรับคนป่วย ดังนี้ เป็นต้น²⁶

²⁵ นายพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต เป็นผู้ช่วยของกรมหลวงนครไชยศรี ในการดำเนินการก่อสร้างโรงพยาบาล ต่อมาเมื่อกรมหลวงนครไชยศรีสิ้นพระชนม์ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2456 ก่อนที่โรงพยาบาลจะแล้วเสร็จ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ก็ว่างลง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต เป็นผู้รั้งตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงกลาโหม

²⁶ หจข., ร. 6 บ. 9/5 เรื่องตั้งผู้อำนวยกาสภาอากาศสยาม หรือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีเรื่องตลอดถึงการเปิดโรงพยาบาล (25 มีนาคม พ.ศ. 2456 - 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2463)

ในเรื่องผู้ดำเนินงานสภาภาษาสยามนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยตามคำกราบบังคมทูลถวายความเห็นนี้ ดังจะเห็นได้จากโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายฝ่ายหน้าเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานสภานี้แทน โดยทรงแต่งตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาสยาม ในวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2457²⁷

จะเห็นได้ว่าการฟื้นฟูงานของสภาภาษาสยามนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงจัดปัญหาที่เป็นข้อขัดข้องของสภานี้ไปได้ทุกประการ ด้านสถานที่โปรดฯ ให้จัดสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ขึ้นเป็นโรงพยาบาลสภาภาษาฯ เพื่อให้สภามีที่ทำการอันถาวร ด้านทุนทรัพย์ที่ใช้ในการจัดตั้งก็ทรงสามารถรวบรวมเงินในหมู่พระโอรสพระธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รวมกับเงินทุนของสภาอุณาโลมแดงที่มีอยู่จนเพียงพอแก่การก่อสร้างและฟื้นฟูกิจการ ด้านผู้ดำเนินงานก็โปรดฯ ให้เจ้านายฝ่ายหน้าเข้าเป็นธุระจัดการ เพื่อให้การดำเนินงานของสภานี้มีประสิทธิภาพและคล่องตัวยิ่งขึ้น เมื่อการต่างๆ เรียบร้อยแล้วได้มีการวางความมุ่งหมายของสภาภาษาฯ ไว้ว่า จะดำเนินการด้วยตนเองเพื่อประหยัดทุนทรัพย์ของรัฐบาล และจะขยายงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขออกไปให้กว้างขวาง ดังความละเอียดที่ว่า

... ความมุ่งหมายของสภาภาษาฯ นั้น กล่าวโดยย่อมีดังนี้

1. จะจัดการก่อสร้างสถานที่ในบริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ให้สำเร็จแล้วเต็มบริบูรณ์ เป็นโรงพยาบาลที่ตึกรังตามวิทยาศาสตร์
2. จะดำเนินการพยาบาลและปกครองโรงพยาบาลนี้เอง มิให้ต้องเปลืองพระราชทรัพย์ในทางนี้ ให้ได้ใช้พระราชทรัพย์ในการอื่นซึ่งมีอยู่อีกมาก
3. จัดให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นสถานที่ฝึกหัดสั่งสอนนายแพทย์

²⁷ เรื่องเดียวกัน

ให้มีวิชาความรู้และมีความชำนาญยิ่งขึ้น ความรู้ความชำนาญของ แพทย์ย่อมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการบำบัดพยาธิ

4. จัดให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นสถานที่ ซึ่งนายแพทย์ผู้รู้หลัก การทำการตรวจหาเชื้อโรคอันพึงเกิดขึ้นนั้น และหาวิธีทางแก้โรค
5. จะทำการฝึกหัดคนพยาบาลทั้งหญิงชาย ให้มีความรู้ในการพยาบาล สำหรับเป็นผู้ช่วยนายแพทย์ในโรงพยาบาลต่างๆ หรือเมื่อมีเหตุการณ์ อุกฉุเกิดขึ้น เช่น เกิดโรคชุกชุมขึ้นในตำบลใด จะได้ส่งคนพยาบาล ไปช่วยเพิ่มเติม หรือในที่สุดหากมีการสงคราม หรือการจลาจลเกิดขึ้น จะได้ส่งคนพยาบาลไปช่วยรักษาคนเจ็บป่วย
6. จะพยายามสะสมผู้คนเครื่องยา เครื่องมือ เครื่องใช้ไว้ให้พร้อม ถ้าเกิด โรคชุกชุมขึ้นในตำบลใด หรือมีการสงครามการจลาจลดังกล่าวมาแล้ว จะได้จัดกองพยาบาลขึ้นเป็นกองๆ มีนายแพทย์ คนพยาบาล และเครื่องยา ส่งไปกระทำการรักษาพยาบาลคนป่วย เพื่อช่วยรัฐบาลและชาติบ้านเมือง^{2๐}

แต่ความมุ่งหมายและการดำเนินงานนี้ก็มิได้ประสบผลสำเร็จประการใดเลย ต้องหยุดชะงักลงตั้งแต่เริ่มแรก เนื่องจากมีอุปสรรคในด้านการเงินซึ่งหลังจากใช้เงินในการ จัดสร้างโรงพยาบาลแล้ว จำนวนเงินที่มีเหลืออยู่น้อยจนไม่พอแก่การดำเนินการให้เป็น ไปได้ตามที่มุ่งหวัง ดังความที่ว่า

...จำนวนเงินที่สภาภาษาชาติได้รับเรียจจากสมาชิกแต่ก่อนมานั้นได้จับจ่าย ในการซื้อเครื่องยา เครื่องใช้สำหรับคนป่วยเจ็บต่างๆ คงมีเงินเหลือเก็บ ไว้เป็นจำนวนเงิน 391,259 บาท ในเงินจำนวนนี้ได้ใช้ไปในการก่อสร้าง โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และการซื้อเครื่องมือ เครื่องใช้ของโรงพยาบาล

^{2๐}แจ้งความสภาภาษาชาติสยามความมุ่งหมายที่จะดำเนินการต่อไปภายหน้า

ทั้งปวงเพิ่มเติม นอกจากส่วนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทาน และพระภาคภคินีได้ประทานนั้น คงเงินทั้งดอกเบี้ยซึ่งได้จากธนาคารเป็นจำนวน 92,104 บาทเท่านั้น และเงินที่เหลือนี้คงต้องใช้ในการก่อสร้างในบริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์นั้นอีก และจะไม่เพียงพอเลย²⁹

เนื่องจากเกิดอุปสรรคในด้านการเงินขึ้น ทำให้สภากาชาดสยามต้องการให้กระทรวงกลาโหมช่วยเหลือในด้านค่าใช้จ่าย แต่ติดขัดที่ทั้ง 2 มีหน่วยงานเดียวกัน จึงเป็นการผิดระเบียบทางราชการ ดังนั้นสภากาชาดสยามจึงมีความจำเป็นที่จะต้องโอนโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ให้กระทรวงกลาโหมดำเนินการ เพื่อให้โรงพยาบาลสามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ ดังความที่ว่า

...เงินทุนของสภากาชาดซึ่งยังเหลืออยู่ หักจากที่ใช้ในการก่อสร้างแล้ว มีเพียง 9 หมื่นบาทเศษเท่านั้น ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายให้โรงพยาบาลดำเนินการไปได้ เพราะฉะนั้นเป็นการจำเป็นที่กระทรวงกลาโหมจะต้องออกเงินเดือน และเงินค่าใช้จ่ายให้แก่โรงพยาบาล แต่การที่กระทรวงกลาโหมจะไปออกเงินให้โรงพยาบาลสภากาชาดนั้น ก็ย่อมเป็นการผิดระเบียบ เพราะสภากาชาดกับกระทรวงกลาโหมหาข้ออันหนึ่งอันเดียวกันไม่ จึงมีหนทางอย่างเดียวที่ต้องให้สภากาชาดมอบโรงพยาบาลนี้ให้กระทรวงกลาโหม³⁰

โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จึงต้องตกอยู่ในความดูแลของกระทรวงกลาโหมตั้งแต่เริ่มเปิดดำเนินการ แต่สภากาชาดสยามได้ขอร้องให้กระทรวงกลาโหมรับรักษาคนเจ็บทั่วไปด้วยมิใช่รับรักษาเฉพาะทหารเท่านั้น เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ตามที่ตั้งใจไว้

²⁹ แจ้งความสภากาชาดสยามอธิบายเหตุที่ต้องโอนโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ให้แก่กระทรวงกลาโหม

³⁰ เรื่องเดียวกัน .

แต่แรกในการก่อสร้าง โรงพยาบาลนี้ต้องตกอยู่ในความดูแลของกระทรวงกลาโหมถึง 2 ปี ต่อมาใน พ.ศ. 2459 สภาภาษาศสยามจึงได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลเป็นจำนวน 60,000 บาทต่อปี³¹ ทั้งนี้เนื่องด้วยรัฐบาลเห็นว่าไม่ควรชักเงินงบประมาณของ กระทรวงกลาโหมมาจ่าย เพราะจะทำให้การอุดหนุนในด้านการทหารน้อยลง และเห็นว่า โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ก็เป็นส่วนพระราชกุศลอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงสมควรจ่ายเงินของรัฐบาลอุดหนุนเป็นพิเศษ

เมื่อได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลแล้ว สภาภาษาศสยามจึงขอโอนโรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์กลับมาดำเนินการเอง ดังความที่ว่า

... ฉะนั้นสมามีทุนพอที่จะจัดการโรงพยาบาลของตนเองต่อไป อาศัย เงินอุดหนุนของรัฐบาล และเงินที่หวังว่าคงจะมีผู้ศรัทธาบริจาคให้ เสมอไป เหตุฉะนี้ต่อไปโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จะเป็นสถานที่พยาบาล ของสภาภาษาศโดยแท้ ไม่ได้ขึ้นในกระทรวงกลาโหมต่อไป³²

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามได้รับการฟื้นฟูขึ้น อีกครั้งหนึ่ง เนื่องด้วยปัจจัยที่สอดคล้องต้องกัน 2 ประการ คือ สภาพการณ์ด้านการแพทย์ และการสาธารณสุขของประเทศที่เปลี่ยนไปสู่ความนิยมในด้านการแพทย์แผนใหม่และความ สนใจในด้านสุขอนามัยของประชาชน และพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ผู้ซึ่งให้ความสำคัญพระทัยในกิจการของสภาอุณาโลมมาตั้งแต่ครั้งทรงเป็นมกุฎราชกุมาร และทรงเห็นว่างานด้านสาธารณสุขนี้ หากปล่อยให้เป็นการะของรัฐเท่านั้นคงไม่เพียงพอ

³¹ หจข., ร.6 บ.9/5 เรื่องตั้งผู้อำนวยการสภาภาษาศสยาม หรือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีเรื่องตลอดถึงการเปิดโรงพยาบาล (25 มีนาคม พ.ศ. 2456 - 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2463)

³² แจ้งความสภาภาษาศสยาม ฉบับลงวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2459

กับความต้องการของประชาชน จึงทรงฟื้นฟูงานของสภาอุณาโลมแดงขึ้นใหม่ในนามว่า สภาภาษาสยามสยาม ขจัดข้อขัดข้องและปัญหาต่างๆ ที่มีมาแต่เดิมให้มีรูปแบบเป็น องค์การสาธารณกุศลซึ่งช่วยดำเนินงานด้านการแพทย์และสาธารณสุขของประเทศ โดย เริ่มงานอันดับแรก คือ การจัดสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แต่เมื่อเปิดดำเนินการ ก็ประสบกับปัญหาด้านการเงินไม่พอแก่การใช้จ่าย เมื่อขจัดอุปสรรคในเรื่องนี้ได้แล้ว จึงได้เริ่มดำเนินการในด้านต่างๆ คือ การจัดรูปแบบการบริหาร และการขยายรูปแบบ ขององค์กรต่อไป

การบริหารสภาภาษาสยาม

เมื่อการก่อสร้างโรงพยาบาลสภาภาษาสยาม คือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นรูปเป็นร่างขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ จัดการในเรื่องการปกครองสภาภาษาสยามต่อไป ในเรื่องนี้ นายพลเอกเจ้าพระยา บดินทรเดชาอนุชิต ได้กราบทูลถวายความเห็น ว่าสมควรที่จะกำหนดตัวผู้บริหารงานของ สภาภาษาสยามขึ้นก่อนเป็นประการแรก ดังความที่ว่า

...บัดนี้เห็นด้วยเกล้าฯ เมื่อโรงพยาบาลสร้างขึ้นเป็นชั้นเป็นอัน เช่นนี้แล้ว สมควรที่จะจัดการสภาภาษาขึ้นให้เป็นหลักฐานใหม่ เพื่อ จะได้ดำเนินการต่อไปให้สมกับนาม ตามตัวอย่างของนานาประเทศนั้น แต่การที่จะจัดการต่อไปนี้ คงจะต้องตั้งกฎข้อบังคับและวางระเบียบ ใหม่ๆทุกสิ่งทุกอย่าง ของแก่นั้นนับว่าใช้ไม่ได้เสียแล้วทั้งสิ้น เพราะ ฉะนั้นในขั้นต้นเห็นด้วยเกล้าฯ จะต้องตั้งผู้อำนวยการขึ้นเสียก่อน³³

³³ หจข., ร.6 บ.9/5 เรื่องตั้งผู้อำนวยการสภาภาษาสยาม หรือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีเรื่องตลอดถึงการเปิดโรงพยาบาล (25 มีนาคม พ.ศ.2456 - 28 กรกฎาคม พ.ศ.2463)

นอกจากนี้กรมหลวงนครไชยศรี และนายพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ก็ได้เคยกราบบังคมทูลถวายความเห็นซึ่งสอดคล้องกันไว้ว่า งานของสภาอุณาโลมแดงแต่เดิมนั้นไม่ก้าวหน้าเพราะสตรีเป็นผู้ดำเนินการ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงแต่งตั้งผู้บริหารงานของสภาภาษาสยามจึงโปรดให้เจ้านายฝ่ายหน้าเข้ามารับภาระในเรื่องนี้ โดยโปรดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงรับตำแหน่งผู้อำนวยการสภาภาษาสยาม เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2457 ดังความในประกาศว่า

...สภาภาษานั้นย่อมเป็นสโมสรอันอาจนำมาซึ่งประโยชน์แก่
มหาชนเป็นอันมากประการ ดังปรากฏตัวอย่างในนานาประเทศ
โดยมากย่อมมีสภาเช่นนี้ตั้งทำการอยู่ เพราะฉะนั้นไม่สมควรจะ
ปล่อยให้สภาภาษาสยามนั้นเสื่อมทรามไป จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ นายพลเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า
กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงรับตำแหน่งผู้อำนวยการ
สภาภาษาสยาม

ประกาศมา ณ วันที่ 3 เมษายน พระพุทธศักราช 2457

เป็นวันที่ 1240 ในรัชกาลปัจจุบันนี้³⁴

และภายหลังจากนี้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาสยาม ก็จะเป็นเจ้านายฝ่ายหน้า หรือบุรุษมาโดยตลอดดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ พ.ศ. 2457-2463
2. สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พ.ศ. 2463-2475
3. มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) พ.ศ. 2475-2482
4. นายพันเอกมังกร พรหมโยธี พ.ศ. 2482-2486

³⁴ เรื่องเดียวกัน

ตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยกาารของสภาภาษาชาดซึ่งได้รับการแต่งตั้งในครั้งนั้
จะเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทในด้านการบริหารมีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบอย่าง
ชัดเจนตามพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาชาดสยาม พ.ศ.2461 ซึ่งแตกต่างจากเมื่อครั้ง
ก่อตั้งสภาอุณาโลมแดงในช่วง พ.ศ.2436 ซึ่งตำแหน่งนี้มีลักษณะเป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์
เท่านั้น มิได้มีบทบาทในการบริหารงานของสภาเลย

แม้ว่าจะทรงโปรดฯให้เจ้านายฝ่ายหน้าเข้ามาช่วยในงานของสภาภาษาชาดสยาม
แต่ตำแหน่งสำคัญตำแหน่งหนึ่งของสภาภาษาชาดสยาม คือ ตำแหน่งสภานายิกา ผู้ที่ดำรง
ตำแหน่งนี้ยังเป็นเจ้านายฝ่ายในชั้นสูงตลอดมา ดังนี้คือ

1. สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พ.ศ.2436-2363)
2. สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี (พ.ศ.2463-2498)

เหตุที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะสภาภาษาชาดสยามเป็นองค์กรสาธารณกุศล ซึ่งการ
ดำเนินงานส่วนหนึ่งอาศัยเงินจากผู้ที่มีจิตศรัทธาบริจาคฯให้ ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดจึงมี
ความสำคัญยิ่ง ต่อความน่าศรัทธาและน่าเชื่อถือขององค์กร ในระยะแรกที่ก่อตั้งสภาอุณา
โลมแดงผู้ที่ดำรงตำแหน่งนี้เป็นพระองค์แรก คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์ และทรงฟื้นฟูกิจการของสภา
อุณาโลมแดงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้ทรงเปลี่ยนแปลงฐานะหรือตำแหน่งของพระราชชนนี
ซึ่งอาจเป็นด้วยเห็นว่าเหมาะสมยั้ตามเหตุผลที่กล่าวมาอยู่แล้ว ต่อมาใน พ.ศ.2463
เมื่อสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเสด็จสวรรคต ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าฯ ยังมีได้ทรงเสกสมรส เจ้านายฝ่ายในชั้นสูงที่เหมาะสมจะดำรงตำแหน่ง
สภานายิกาจึงมีมีผู้ใดเหมาะสมไปกว่า สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ด้วยทรงเป็น
สมเด็จพระอัครมเหสีในรัชกาลที่ 5 เป็นพระองค์หนึ่งที่มีส่วนเริ่มแรกในการก่อตั้งสภา
อุณาโลมแดง และเป็นที่เคารพยั้ของเจ้านายทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน รวมทั้งประชาชน
โดยทั่วไปด้วย

แม้ว่าเจ้านายฝ่ายหน้าหรือบุรุษ จะเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานของสภา
กาชาดสยามมากขึ้น แต่สตรีก็มิได้หมดบทบาทไปจากสภานี้โดยสิ้นเชิง ด้วยยังคงมีสตรีที่
เป็นเจ้านายและภริยาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทำงานในองค์กรนี้ในฐานะกรรมการสภา
กาชาดสยามตลอดมา ดังนี้คือ³⁵

ท่านผู้หญิงยมราช (ตลับ สุขุม) พ.ศ.2463-2465

คุณหญิงมหิบาลบริรักษ์ (อ้วน ภูมิรัตน์) พ.ศ.2463-2464

หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล พ.ศ.2567-2484

นอกจากนี้ยังมีสตรีที่เข้ามามีบทบาทในกิจกรรมระดับรองลงมาด้วย เช่น
หม่อมเจ้าหญิงมารยาตภิญญา ตีศกุล ทรงดำรงตำแหน่งเลขานุการกองกลางสภากาชาด
สยามใน พ.ศ.2477 เลขานุการกองอาสาภาคใน พ.ศ.2483 และสตรีก็ยังคงมี
บทบาทในงานด้านอื่นๆอีก เช่น งานด้านการพยาบาล งานด้านการหาเงินบริจาค เป็นต้น

ในส่วนการบริหารงานของสภากาชาดสยามนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
โปรดให้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยสภากาชาดสยาม พ.ศ.2461 ขึ้น กำหนดให้พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตำแหน่งบรมราชูปถัมภ์ของสภานี้ และทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบุคคลผู้ไว้วางพระราชหฤทัยเป็น สภานายกและอุปนายกผู้อำนวยการ
นอกจากนี้แล้วให้สภานายกตั้งกรรมการของสภาอันประกอบด้วย เลขาธิการ ผู้ช่วยเลขา
ธิการ เภรัญญิก ผู้ช่วยเภรัญญิก และกรรมการที่ปรึกษาไม่จำกัดจำนวน

สภานายกกับอุปนายกผู้อำนวยการ เป็นผู้อำนวยการสั่งการร่วมกันหรือแทนกัน
และมีอำนาจบังคับบัญชาสิทธิขาดในกิจการทั้งปวงของสภานี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้า

³⁵ พลตรีพระยาดำรงแพทยาคูณ, เรื่องสภากาชาดกับโรงเรียนแพทย์
และพยาบาล, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตรีพระยาดำรงแพทยาคูณ
(สิ้น แพทยาคูณ) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทรวัด วันที่ 21 พฤศจิกายน
พ.ศ.2496, หน้า 111-119.

อยู่หิวยังพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สภานายก อุปนายกผู้อำนวยการ กราบทูล เรื่องซึ่งเกี่ยวกับกิจการของสภาได้โดยตรง กับทั้งมีฐานะเท่ากับเสนาบดีเจ้ากระทรวง ต่างๆ

เลขาธิการ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในงานหนังสือซึ่งมีโต้ตอบไปมาระหว่าง กรรมการสภาและคณะบุคคลอื่นๆ ทั้งเป็นผู้รวบรวมรักษาข้อบังคับคำสั่งและระเบียบ การทั้งปวง กับมีหน้าที่ในการรับสมาชิกขึ้นทะเบียนจำหน่ายออกจากทะเบียนและรักษา ทะเบียนนั้น โดยมีผู้ช่วยเลขาธิการเป็นผู้ช่วย

เหรียญก มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับการเบิกจ่าย การรักษาเงิน ผลประโยชน์และสมบัติทั้งปวงของสภา โดยมีผู้ช่วยเหรียญกเป็นผู้ช่วย

ผู้อำนวยการกองแยกนั้น มีอำนาจออกข้อบังคับวางระเบียบต่างๆ ภายในกอง ของตนแต่ต้องหารือหรือได้รับอนุมัติจากอุปนายกผู้อำนวยการเสียก่อน³⁶

เมื่อพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาสยาม พ.ศ.2461 ประกาศใช้ได้ไม่นานนัก หนังสือพิมพ์ลอนดอนไทม์ฉบับประจำวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2461 ได้ลงข่าว ว่ากรรมการภาษาต่างประเทศ³⁷ ได้ออกประกาศเชิญสภาภาษาของทุกประเทศ

³⁶ดูรายละเอียดใน พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาสยาม พ.ศ.2461

³⁷กรรมการภาษาต่างประเทศ(International Committee of Red Cross) ตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2406 โดยมีชื่อแต่เดิมว่า "คณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการบรรเทาทุกข์ทหารบาดเจ็บ(International Committee for the Relief of Wounded Combatants) ต่อมาใน พ.ศ.2423 จึงได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ คณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลชาวสวิสไม่เกิน 25 คน คณะกรรมการภาษาต่างประเทศมีฐานะเป็นกลางและอิสระ หน้าที่สำคัญของคณะกรรมการ คือ การดูแลให้มีการยอมรับนับถือและปฏิบัติตามอนุสัญญาเจนีวา(Geneva Conventions) อำนวยบริการของสภาภาษาเมื่อมีการขัดแย้งระหว่างประเทศหรือภายในประเทศคณะกรรมการ

ให้ส่งผู้แทนไปตกลงถึงการปฏิบัติการในเวลาสงบศึก³⁸ (ขณะนั้นคือ สงครามโลกครั้งที่ 1) แต่สภาภาษาสยามไม่ได้รับเชิญ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ อุปนายกราชมนตรีสภาภาษาสยาม จึงขอให้กระทรวงการต่างประเทศสอบถามไปยัง อัครราชทูตสยามที่กรุงปารีส³⁹ ได้ความว่าภายหลังจากการลงนามในสัญญาสงบศึกแล้ว 1 เดือน จะมีการจัดการประชุมสภาภาษานานาชาติประเทศขึ้นที่เมืองเจนีวา ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2462 เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ⁴⁰ แจ้งว่า การประชุมสภาภาษานานาชาติครั้งนี้ ต้องเลื่อนไปโดยไม่มีกำหนดแน่นอน และได้มีสมาคมแห่งสภาภาษาเกิดขึ้นใหม่ คือ สันนิบาตสภาภาษา⁴¹ มีชื่อของสภาภาษาต่างๆ รวม 29 ประเทศเป็นสมาชิกแล้ว แต่ไม่มีชื่อสภาภาษาสยามรวมอยู่ด้วย ทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า

ข้าราชการหลักการมูลฐาน 7 ประการคือ มนุษยธรรม ความไม่ลำเอียง ความเป็นกลาง ความเป็นอิสระ บริการอาสาสมัคร ความเป็นเอกภาพ และความเป็นสากล นอกจากนี้คณะกรรมการมีหน้าที่รับรองสภาภาษาของประเทศต่างๆ ที่ตั้งขึ้นใหม่ในปัจจุบันคณะกรรมการได้รับรองสภาภาษาของประเทศต่างๆแล้วรวม 126 ประเทศ

³⁸ หจช., ร. 6 บ. 9/1 เรื่องกรรมการกาชาดแดงและพระราชบัญญัติสภาภาษาสยาม (16 กันยายน พ.ศ. 2453 - 21 ตุลาคม พ.ศ. 2463)

³⁹ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร

⁴⁰ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

⁴¹ สันนิบาตสภาภาษา (League of Red Cross Societies) จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2462 เนื่องจากภายหลังการสงบศึกของสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็เป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปว่า ภาษาที่มีความสำคัญมาก จึงมีความคิดที่จะให้มีการประสานงานระหว่างกันให้มากขึ้น สันนิบาตสภาภาษามีสำนักงานใหญ่อยู่ที่นครเจนีวา โดยมีสมัชชาใหญ่และคณะมนตรีบริหาร (General Assembly and Executive Council) เป็นผู้ดำเนินงาน สมัชชาใหญ่ของสันนิบาตสภาภาษา เป็นหน่วยงานสูงสุดของสันนิบาต มีหน้าที่

กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงสงสัยว่าเพราะเหตุใดสภาภาษาสยามจึงไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกในสมาคมนี้ด้วย ในที่สุดอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีสสอบถามได้ความว่ามีการแบ่งสภาภาษาชาติในโลกออกเป็น 3 ประเภทคือ

ประเภทที่ 1 สภาภาษาชาติที่รัฐบาลของประเทศได้ลงนามในสัญญาความตกลงที่เจนีวา และคณะกรรมการภาษาชาติระหว่างประเทศได้รับรองสภาภาษาชาติประจำชาตินั้นแล้ว

ประเภทที่ 2 สภาภาษาชาติที่รัฐบาลของประเทศได้ลงนามในสัญญาความตกลงที่เจนีวา แต่คณะกรรมการภาษาชาติระหว่างประเทศยังไม่ได้รับรองสภาภาษาชาติประจำชาตินั้น

ประเภทที่ 3 สภาภาษาชาติที่รัฐบาลของประเทศไม่ได้ลงนามในสัญญาความตกลงที่เจนีวา และคณะกรรมการภาษาชาติระหว่างประเทศยังไม่ได้รับรองสภาภาษาชาตินั้น⁴²

กำหนดแนวทางทั่วไปเกี่ยวกับโครงการดำเนินกิจกรรมของสันนิบาตฯ ส่วนคณะมนตรีปฏิบัติหน้าที่บางหน้าที่ของสมัชชาใหญ่ ในระหว่างสมัชชาใหญ่ไม่มีการประชุม

สันนิบาตสภาภาษาชาติทำหน้าที่ทั่วไป เพื่อส่งเสริมอำนวยความสะดวกแก่สภาภาษาชาติประเทศต่างๆ ในการปฏิบัติงานด้านมนุษยธรรม กล่าวโดยย่อหน้าที่ของสันนิบาตฯ มีดังนี้ คือ ติดต่อกับสภาภาษาชาติต่างๆ เพื่อประสานงานในการปฏิบัติกิจกรรมทั้งภายในและภายนอกประเทศ ร่วมมือกับสภาภาษาชาติประเทศต่างๆ ในเรื่องสวัสดิภาพและการอนามัยประชาชน ร่วมมือกับคณะกรรมการภาษาชาติระหว่างประเทศ ในเรื่องต่างๆ ซึ่งเกี่ยวกับงานของสันนิบาตสภาภาษาชาติ ทำหน้าที่แทนบรรดาสภาภาษาชาติในระดับประเทศ เป็นศูนย์กลางเผยแพร่ความคิดเห็นของสภาภาษาชาติในปัญหาต่างๆ ส่งเสริมอำนวยความสะดวกในการจัดตั้งและการพัฒนาสภาภาษาชาติของทุกประเทศ ดูแลความเป็นไปและคุ้มครองผลประโยชน์ของสภาภาษาชาติ จัดการบรรเทาทุกข์เมื่อเกิดภัยพิบัติในประเทศต่างๆ ในปัจจุบันสันนิบาตสภาภาษาชาติมีสมาชิกรวม 126 ประเทศ

⁴² หจข., ร.6 บ.9/12 เรื่องสภาภาษาชาติสยามเข้าร่วมสากลสมาคม

การที่สภาภาษาต่างประเทศจะเข้าเป็นสมาชิกของสันนิบาตสภาภาษานี้ได้ ต้องเป็นสภาภาษาใดในประเภทที่ 1 แต่ได้มีการจัดแบ่งว่าสภาภาษาดสยามอยู่ประเภทที่ 2 จึงไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะเข้าเป็นสมาชิกได้ หากสภาภาษาดสยามประสงค์จะเข้าสู่สากลนานาชาติแล้ว ข้อสำคัญประการแรก คือ ต้องให้กรรมการภาษาต่างประเทศรับรองเสียก่อน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชฎุโลกประชานารถ จึงทรงขอร้องให้เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศ สั่งการให้อัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส เป็นตัวแทนสภาภาษาดสยาม เข้าเจรจากับกรรมการภาษาต่างประเทศ ให้รับรองสภาภาษาดสยามเข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตสภาภาษา

เมื่ออัครราชทูตสยามมีหนังสือติดต่อกับกรรมการภาษาต่างประเทศก็ได้ รับคำตอบว่า เหตุที่ยังไม่รับรองเพราะเข้าใจว่าสภาภาษาดสยามไม่ใช่สมาคมโดยแท้จริง แต่เป็นสภาของรัฐบาล⁴³ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ เมื่อเริ่มตั้งสภาภาษาดสยามขึ้น ก็มีลักษณะอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ และในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นหัวหน้ารัฐบาล จึงเหมือนกับสภาภาษาดสยามเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล และยังเมื่อมีการโอนโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์อันเป็นโรงพยาบาลของสภาภาษาให้กระทรวงกลาโหม ทั้งผู้เป็นอุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาดสยาม ก็ยังทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกด้วย ยังเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิดดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้การบริหารงานของสภาภาษาดสยามตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาดสยาม พ.ศ. 2461 กำหนดให้อำนาจสั่งการทั้งปวงเป็นสิทธิขาดของอุปนายกผู้อำนวยการเพียงคนเดียว และผู้อำนวยการกองแยกก็มีอำนาจสิทธิขาดในกองของตน คล้ายระเบียบทหารบก⁴⁴ ดังนั้นกรรมการสภาภาษาต่างประเทศจึงเห็นว่า

⁴³ หจข., ร.6 บ.9/1 เรื่องกรรมการภาษาต่างประเทศและพระราชบัญญัติ สภาภาษาดสยาม (16 กันยายน พ.ศ. 2453 - 21 ตุลาคม พ.ศ. 2463)

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

สภาภาษาสยามมิใช่สมาคม แต่เป็นทบวงการของรัฐบาล⁴⁵

ลักษณะของสมาคมตามหลักคณะกรรมการภาษาครระหว่างประเทศนั้น

ต้องเป็นไปตามหลัก 12 ข้อ คือ

1. เป็นสภาภาษาในประเทศไทยซึ่งได้ใช้สัญญาเจนีวา
2. เป็นสภาในประเทศไทยที่ไม่มีสมาคมภาษาอื่น ซึ่งกรรมการระหว่างชาติได้รับรองแล้ว
3. รัฐบาลของประเทศได้รับรองว่า ให้เป็นผู้ช่วยในการพยาบาลทหาร
4. มีนามว่า "สภาภาษาประจำชาติ"
5. ใช้ภาษาฉบับพื้นขาวเป็นสีเครื่องหมายของตน
6. มีกรรมการกลางเป็นหัวหน้า ผู้แทนในการเกี่ยวข้องกับสมาคมอื่นๆแต่ผู้เดียว
7. เผยแพร่กิจการของตนไปทั่วประเทศ
8. รับคนในชาติทุกคนเข้าในสมาคม โดยไม่มีขีดชั้นอย่างใด เช่น ไม่ว่าหญิงหรือชาย ไม่ว่าถือศาสนาใด มีความเห็นทางการเมืองอย่างใด ดังนี้ เป็นต้น
9. ต่อไปต้องเผยแพร่กิจการของตนให้คลุมถึงการพยาบาลทุกๆ สาขา
10. สัญญาว่าจะเตรียมการแต่ในเวลาสงบศึก ให้สามารถทำประโยชน์ได้เวลาสงคราม
11. ยึดหลักความยึดเหนี่ยวอย่างเดียวกันในทางใจ ซึ่งโยงระหว่างสมาคมประจำชาติทั้งปวง
12. สัญญาว่าจะมีการติดต่อกับสมาคมประจำชาติอื่นๆ และกับกรรมการระหว่างชาติอยู่เสมอ⁴⁶

⁴⁵ หจข., ร.6 บ.9/12 เรื่องสภาภาษาสยามเข้าร่วมสากลสมาคม (7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2461 - 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2462)

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

ตั้งนั้นจอมพลเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต⁴⁷ จึงทรงให้มีการแก้ไขระเบียบการของสภาภาษาตเลียบใหม่ เพื่อให้เข้าหลักของสมาคม โดยโปรดให้ออกพระราชบัญญัติสภาภาษาตสยามเพิ่มเติม พ.ศ.2463 เพื่อให้ผู้อำนวยการสภาภาษาตสยามออกข้อบังคับใหม่ลงล่างข้อความบางอย่างในพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาตสยาม พ.ศ.2461 ให้มีระเบียบการปกครองเป็นอย่างสมาคมอันถูกต้อง คือ มีกรรมการเจ้าหน้าที่ผู้อำนวยการ และมีกรรมการสภาภาษาตควบคุมอีกชั้นหนึ่ง อุปนายกผู้อำนวยการไม่มีอำนาจลิตธิชาตโดยลาหังเหมือนแต่ก่อน และผู้อำนวยการกองแยกจะทำสิ่งใดก็ตองได้รับอนุมัติจากอุปนายกผู้อำนวยการเป็นลำดับชั้น⁴⁸

ในที่สุดกรรมการภาษาตระหว่างประเทศได้ประกาศรับรองสภาภาษาตสยามเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2463 และสันนิบาตสภาภาษาตมีมติรับสภาภาษาตสยามเข้าเป็นสมาชิกเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2464⁴⁹

จากพระราชบัญญัติสภาภาษาตสยาม เพิ่มเติม พ.ศ.2463 กำหนดให้การบริหารงานของสภาภาษาตสยามมีลักษณะดังนี้ องค์การสูงสุดของสภาภาษาตสยาม คือ คณะกรรมการสภาภาษาตสยาม มีหน้าที่ควบคุมดูแล และกำกับงานทั่วไปของสภาประกอบด้วย สภานายก อุปนายกผู้อำนวยการ ทั้ง 2 ตำแหน่ง เป็นตำแหน่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง และกรรมการที่ได้รับเลือกอีก 20 คน

47 เมื่อเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เสด็จทิวงคตลงใน พ.ศ.2463 แล้วโปรดเกล้าฯ ให้จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการสภาภาษาตสยามสืบแทน

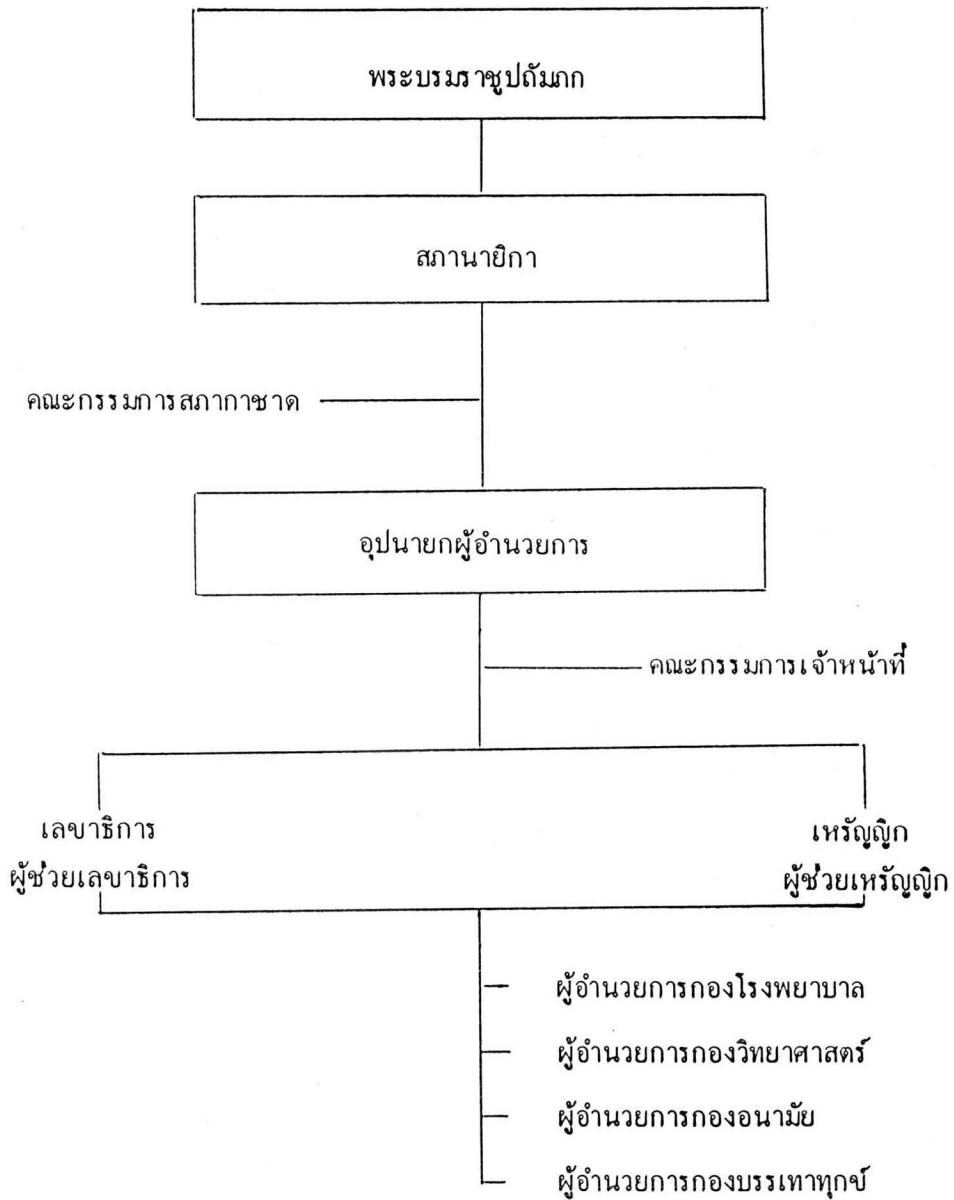
48 พระราชบัญญัติสภาภาษาตสยามแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2463

49 หจช., ร.6 บ.9/12 เรื่องสภาภาษาตสยามเข้าร่วมสากลสมาคม

(7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2461 - 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2462)

แผนภูมิการบริหารงานของสภาอากาศสยาม

ที่มา พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาอากาศสยามเพิ่มเติม พระพุทธศักราช 2436

นอกจากกรรมการสภาภาษาสยามแล้ว ยังมีคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็น
กรรมการดำเนินงานโดยตรง ประกอบด้วย อุปนายกผู้อำนวยการ เลขานุการ และ
ผู้ช่วย(ถ้ามี) เภรัณุก และผู้ช่วย(ถ้ามี) ผู้อำนวยการกองต่างๆ

เลขานุการและเฝ้าเรือนั้น สภานายกแต่งตั้งจากกรรมการสภาภาษา
ส่วนผู้อำนวยการ และรองผู้อำนวยการ สภานายกเป็นผู้แต่งตั้ง โดยอนุมัติของ
กรรมการสภา เลขานุการและเฝ้าเรือนั้น เป็นผู้เสนอชื่อผู้ช่วยของตนจากบรรดาสมาชิก
ตั้งแต่ประเภทสามัญ เพื่อให้สภานายกแต่งตั้ง ซึ่งผู้ช่วยนี้จะพ้นจากตำแหน่งพร้อมเลขานุการ
และเฝ้าเรือนั้น

คณะกรรมการเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินงานกิจการของสภาภาษา และต้อง
รายงานกิจการอันเป็นสาระสำคัญต่อคณะกรรมการสภาภาษาทุกคราวประชุม และต้อง
ชี้แจงตอบคำถามเกี่ยวกับ งานในหน้าที่ทุกครั้งที่มีการซักถาม ซึ่งลักษณะการบริหารนี้ได้
เข้ามาจนถึงปัจจุบัน มีการแก้ไขบางส่วนรายละเอียดเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าสภาภาษาสยามได้มีการวางรูปแบบและการบริหารที่แน่ชัดขึ้น
ทั้งในด้านหลักเกณฑ์การบริหารองค์กร การกำหนดตัวผู้บริหาร และการจัดแบ่งหน้าที่ใน
การบริหาร ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากการดำเนินงานในช่วงแรกก่อตั้งเป็นสภาอุณา
โลมแดงซึ่งไม่มีหลักการบริหารการจัดแบ่งหน้าที่ที่แน่ชัด พัฒนาการด้านการบริหารที่มี
ขึ้นในช่วงนี้ ทำให้การดำเนินงานของสภาภาษาสยามมีระบบที่แน่ชัดขึ้น และเป็นรากฐาน
สำคัญที่ทำให้ห้องกรณ์นี้ดำเนินการมาได้จนถึงปัจจุบัน

จากโครงสร้างการบริหารดังกล่าวมานี้มาสู่การจัดแบ่งองค์กรบริหารภายใน
ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2459-2474) เมื่อสภาภาษาสยามเริ่มมีความมั่นคง
ในการดำเนินการได้ด้วยตนเองแล้ว จึงได้จัดแบ่งรูปแบบของการดำเนินงานออกเป็น

รูปกองแยกต่างๆ เพื่อมิให้งานซ้ำซ้อนกัน และได้มีการขยายงานไปตามลำดับ ดังนี้คือ

1. กองโรงพยาบาล สำหรับกิจการฝ่ายโรงพยาบาล อันมีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งได้กล่าวถึงความเป็นมาไว้แล้วในตอนต้น เป็นโรงพยาบาลของสภาภาษาที่ให้บริการแก่ประชาชนในกรุงเทพฯและหัวเมืองใกล้เคียง และใน พ.ศ. 2471 กองโรงพยาบาลได้มีหน่วยงานในความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เนื่องจากสมเด็จพระศรีสวรินทิรา พระบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สภานายิกาสภาภาษาสยามโปรดให้โอนโรงพยาบาลสมเด็จพระ ๓ ศรีราชา อันเป็นของส่วนพระองค์ ซึ่งจัดสร้างขึ้นและเปิดใช้ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2445 ให้เป็นโรงพยาบาลในสังกัดสภาภาษา เพื่อให้บริการในด้านการรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในจังหวัดแถบชายทะเลตะวันออก

2. กองวิทยาศาสตร์ สำหรับกิจการด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งแต่เดิม คือสถานปาสเตอร์ ซึ่งเปิดทำการเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2456 โดยขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทยเรียกว่า ปาตุรสภา ต่อมาสภาภาษาสยามรับโอนมาจัดการเรียกว่าสถานปาสเตอร์ ตามแบบอย่างสถานปาสเตอร์ที่กรุงปารีส กิจการที่ทำในครั้งนั้น คือ ทำวัคซีนป้องกันไข้ทรพิษ และเมื่อบาทสมเด็จพระราชกุศลถวายพระเพลิงสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารขึ้น และพระราชทานนามว่าสถานเสาวภา

เมื่อสถานปาสเตอร์ได้มารวมอยู่ในสภาภาษาสยามแล้วได้ขยายงานกว้างขวางขึ้น โดยแบ่งเป็น แผนกมนุษย์ แผนกสัตว์ และโรงเรียนบัคเตรี เพื่อฝึกหัดนักวิทยาศาสตร์ แพทย์ และสัตวแพทย์

3. กองอนามัย สำหรับกิจการฝ่ายสุขภาพ - ในปี พ.ศ. 2459 มูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ ซึ่งเป็นมูลนิธิเพื่อการสาธารณสุขในสหรัฐอเมริกาได้ขยายงานด้านสาธารณสุขออกไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก และได้ขอเข้ามาดำเนินงานด้านการปราบพยาธิปากขอ ซึ่งถือว่าเป็นต้นเหตุทำให้สุขภาพของประชากรโลกเสื่อมโทรม และการ

ควบคุมโรคมาเลเรียในมณฑลพายัพ กระทรวงมหาดไทยได้อนุญาตให้มูลนิธิดำเนินการได้ กล่าวคือ ในวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2459 ได้เริ่มงานโดยตั้งสำนักงานที่จังหวัดเชียงใหม่ และสภาภาษาชสยามได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปร่วมงานสุขาภิบาลนี้ด้วย เมื่องานขยายกว้างขวาง มากขึ้น ประจวบกับใน พ.ศ.2462 เกิดอหิวาตกโรคระบาดสภาภาษาชสยามจึงเห็นว่าการป้องกันโรคนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง จึงได้ตกลงจัดตั้งกองสุขาภิบาลขึ้น เพื่อดูแลในด้าน สุขอนามัยของประชาชน ดังที่ว่า

...กรรมการสภาเห็นว่า การป้องกันโรคมียให้เกิดขึ้นได้นั้นเป็นสิ่งสำคัญ อันหนึ่ง ถ้าไม่คิดจัดการเตรียมไว้ให้พร้อมเสียแต่เดี๋ยวนี้ เวลาฉุกเฉิน ก็จะไม่ทันทั่วทั้งที่ ดังเช่น อหิวาตกโรคที่แล้วมาหลายชีวิตพลเมืองเสียมาก ต่อมา การกำจัดโรคพยาธิปากขอ ใช้มาเลเรีย และอื่นๆ อีกเอนกประการ อันทำให้พลเมืองอ่อนกำลังเป็นเหตุให้เกิดโรคอื่นเป็นอันตรายได้นั้น ก็เป็น สิ่งสำคัญเหมือนกันควรจะ เริ่มลงมือกระทำและปราบปรามเสียให้หมดสิ้นไป เพราะฉะนั้นสภาภาษาชสยามจึงได้ตั้งกองแยกของสภานั้น ที่จังหวัด เชียงใหม่อีกกองหนึ่ง อันมีนามว่า กองสุขาภิบาลสภาภาษาชสยาม สำหรับจัดการในเรื่องบำรุงความสุขของประชาชน กำจัดพยาธิปากขอ ใช้มาเลเรีย และอื่นๆ ตามตำบลที่ปรากฏว่ามีชุกชุม⁵⁰

กองสุขาภิบาลที่ตั้งขึ้นนี้แบ่งหน้าที่ออกเป็น 3 แผนกคือ

1. แผนกการสุขาภิบาล
2. แผนกกำจัดโรคพยาธิปากขอ
3. แผนกกำจัดไข้มาเลเรีย

⁵⁰สำเนาประกาศที่ 8/2127 เรื่องการจัดตั้งกองสุขาภิบาล ลงวันที่ 9

ต่อมาใน พ.ศ.2466 เมื่อกระทรวงสาธารณสุขมีความพร้อมสภาภาษาต
สยามจึงโอนงานด้านการปราบพยาธิปากขอ และไข้มาเลเรีย ให้กรมสาธารณสุขไปดำเนินการและหันมามุ่งงานด้านการรักษาสุขภาพอนามัยของประชาชนเป็นสำคัญ โดยเปลี่ยนชื่อเป็นกองอนามัย และแบ่งงานออกเป็น แผนกประชานามัยพิทักษ์ และแผนกอนามัยศึกษา

4. กองบรรเทาทุกข์ สำหรับกิจการด้านการบรรเทาสาธารณภัยทั้งในยามสงบและยามสงคราม โดยที่เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ในยุโรปในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2457 ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรคือ อังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย กับฝ่ายมหาอำนาจกลางคือ เยอรมัน และออสเตรีย-ฮังการี ยิ่งเวลาผ่านไปแต่ละฝ่ายต่างก็ได้ประเทศอื่นๆ มาเป็นพันธมิตรของตน ด้านประเทศไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงคัดลिनพระทัยประกาศสงครามกับมหาอำนาจกลาง โดยเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ.2460 นอกจากนี้ยังได้ส่งกองทหารอาสาจำนวนประมาณ 1,200 คน ไปร่วมรบในยุโรปด้วย⁵¹ เมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้สภาภาษาตสยามซึ่งเป็นองค์กรที่จะมีบทบาทสำคัญในยามสงคราม เช่นเดียวกับสภาภาษาตในนานาประเทศ จึงได้มีดำริว่าขณะนี้สภาภาษาตสยามยังไม่หน่วยงานในด้านนี้โดยตรง มีเพียงกิจการด้านการรักษาพยาบาล การสุขาภิบาล และด้านวิทยาศาสตร์เท่านั้น จึงได้เริ่มให้มีการจัดตั้งงานด้านบรรเทาสาธารณภัยขึ้น หน่วยงานนี้คือ กองบรรเทาทุกข์ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2463 ดังความที่ว่า "กองนี้ให้มีนามเรียกโดยย่อว่า กองบรรเทาทุกข์ มีหน้าที่ช่วยเหลือในการระงับทุกข์ของประชาชนไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ซึ่งได้รับความทุกข์ยากจากอุทกภัย อัคคีภัย หรืออุบัติเหตุต่างๆ ทั้งเวลาสงครามและในยามสงบศึก"⁵² กองบรรเทาทุกข์นี้แบ่งงานออกเป็น

⁵¹ดูรายละเอียดได้จาก เพ็ญศรี คึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (กรุงเทพฯ:เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 114-115.

⁵²สำเนาคำสั่งที่ 17/2217 เรื่องตั้งกองบรรเทาทุกข์ ลงวันที่ 23 ธ.ค.2463

1. แผนกบรรเทาทุกข์ในเวลาสงคราม
2. แผนกบรรเทาทุกข์ในยามสงบศึก
3. แผนกฝึกหัดเจ้าหน้าที่
4. แผนกคลังพัสดุ

5. กองอนุสภากาชาดสยาม สำหรับกิจการด้านการอบรมเยาวชน

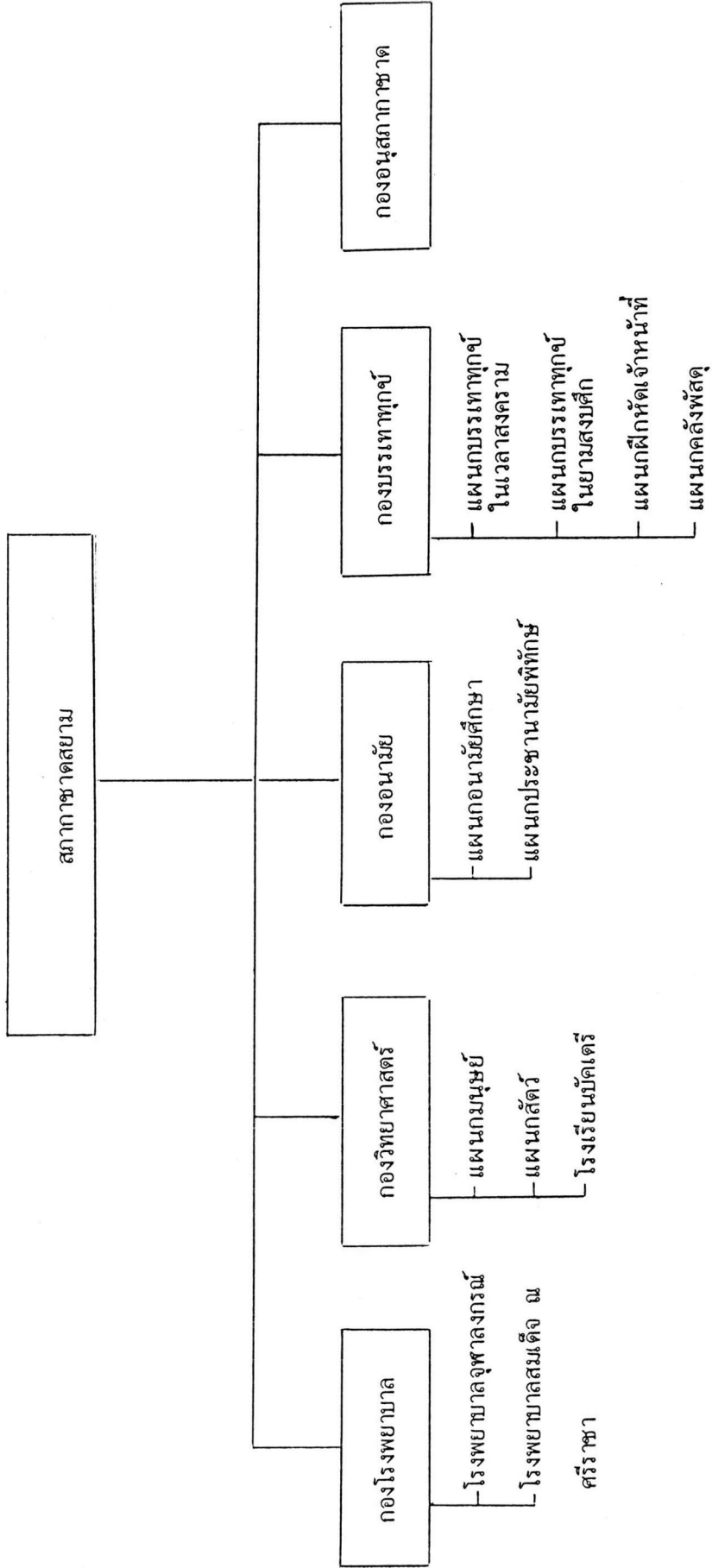
เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้ดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยามในเวลานั้น ทรงมีพระดำริว่าสภากาชาดของนานาประเทศได้จัดตั้งสภากาชาดแผนกเด็กขึ้น และรับเด็กอายุไม่เกิน 18 ปีเป็นสมาชิก มีวัตถุประสงค์ที่จะปลูกฝังเพาะนิสัยเด็กให้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ให้เป็นพลเมืองดี มุ่งทำประโยชน์ให้คนหมู่มาก ซึ่งปรากฏว่ามีผลดีจนประเทศอื่นๆ ได้จัดตั้งขึ้นบ้างอีกหลายประเทศ จึงเห็นควรให้สภากาชาดสยามจัดตั้งสภากาชาดสำหรับเด็กขึ้นบ้าง จึงได้มีการจัดตั้ง กองอนุสภากาชาดสยามขึ้น ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ.

2465

จะเห็นได้ว่าภายหลังจากการที่ได้รับการฟื้นฟูแล้ว สภากาชาดสยามก็สามารถขยายงานของตนออกไปในหลายด้าน ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างดังต่อไปนี้

โครงสร้างหน่วยงานของสภาการศึกษาสยาม

(พ.ศ. 2459-2474)

ที่มา พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาการศึกษาสยาม พ.ศ. 2461

ระยะที่ 2 (พ.ศ.2474-2482) ใน พ.ศ.2474 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากภาวะนี้เช่นกัน รัฐบาลต้องประหยัดรายจ่าย มีการคลังข้าราชการออก เป็นต้น สภาภาษาสยามก็ต้องประสบปัญหานี้ด้วย จึงต้องหาทางประหยัดและตัดทอนรายจ่ายของสภา ดังที่ว่า "สำหรับเวลานี้ เจ้าหน้าที่ของสภาต้องช่วยกันระมัดระวังประหยัดรายจ่ายใช้จ่ายในสิ่งที่ควร"⁵³ และได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อตัดทอนรายจ่ายด้วย⁵⁴ จากปัญหานี้ทำให้สภาภาษาสยามต้องรวมการดำเนินงานของกองพยาบาลกับกองบรรเทาทุกข์เข้าด้วยกัน แต่ปัญหาความฝืดเคืองด้านการเงินก็ยังคงมีสืบมา ทำให้สภาภาษาสยามต้องมีการปรับรูปแบบขององค์กรเพื่อความอยู่รอดอีกดังที่ว่า

...สภาภาษาสยามควรเป็นองค์ผู้แทนเกียรติยศ เกียรติศักดิ์ของชาติ บ้านเมือง ไม่ใช่แต่เฉพาะในเวลาี้ ควรเป็นตลอดไป ดังนั้นสภาภาษาสยามจึงควรมีหลักฐานการเงินอันแน่นแฟ้น ไม่ใช่รากที่มาด้วยไม้ระกาแต่สร้างขึ้นด้วยคอนกรีต เป็นสภาที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ สภานี้เป็นสภาของชาติ ฉะนั้นรัฐบาลจึงอุดหนุน ซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์แล้วว่าสภานี้เป็นสภาสำคัญเพียงใด จึงจำเป็นต้องตัดทอนรายจ่าย และแก้รูปทรงของสภาให้เหมาะแก่ฐานะานุรูป⁵⁵

ดังนั้นในการประชุมกรรมการสภาภาษาสยามครั้งที่ 6/2475 ที่ประชุมพิจารณาว่ากิจการที่กองแยกต่างๆกระทำอยู่บางกองควรรวมกันได้ และตัดเจ้าหน้าที่ที่ซ้ำกันออกเสีย

⁵³ รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่ ครั้งที่ 1/2474 วันที่ 13

พฤษภาคม พ.ศ.2474

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁵ รายงานการประชุมกรรมการสภาภาษาสยาม ครั้งที่ 6/2475 วันที่ 8

สิงหาคม พ.ศ.2475

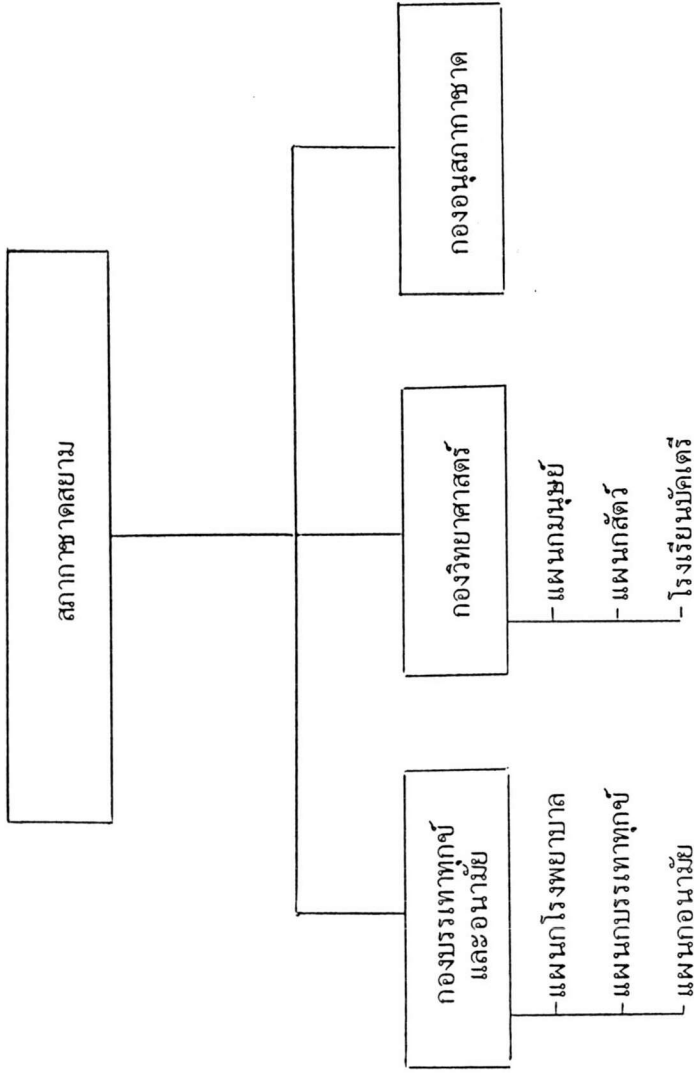
คงเหลือที่จำเป็นจริงๆ จึงมติให้รวมกองอนามัยเข้าในกองบรรเทาทุกข์ เรียกว่าชื่อใหม่
กองบรรเทาทุกข์และอนามัย⁵⁶ ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2475 สภาภาษาศสยามจึงมีหน่วยงาน
อยู่เพียง

1. กองบรรเทาทุกข์และอนามัย
2. กองวิทยาศาสตร์
3. กองอนุสภาภาษาด

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน

โครงสร้างหน่วยงานของสภาภาษาศาสนาสยาม

(พ.ศ. 2474 - 2483)

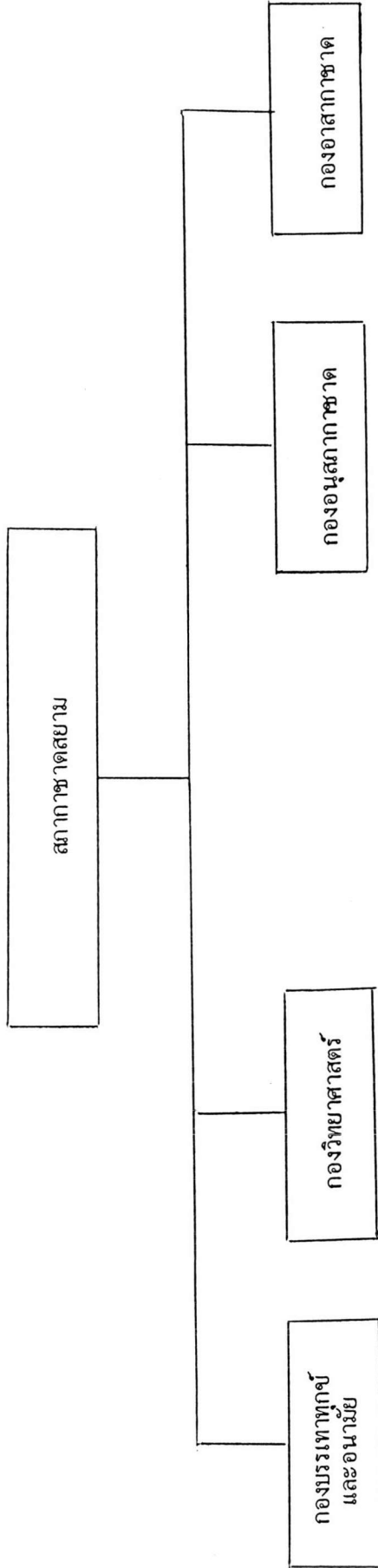

ที่มา พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาศาสนาสยาม แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2463

ระยะที่ 3 (พ.ศ.2482-2485) ต่อมาในวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2483 ได้เกิดกรณีพิพาทอินโดจีนของฝรั่งเศสขึ้น มีการสู้รบกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสตามแนวชายแดน และตามแนวแม่น้ำบริเวณเกาะช้าง สภากาชาดสยามจึงได้เพิ่มรูปแบบการดำเนินงานขึ้น เพื่อให้เหมาะกับสภาวะของบ้านเมืองโดยได้จัดตั้งกองอาสาภาคขึ้นอีกหน่วยงานหนึ่ง เพื่อรับสมัครประชาชนช่วยทำการอาสาสงเคราะห์ผู้ประสบทุกข์ภัย และเป็นกำลังในเวลาฉุกเฉิน และเป็นการช่วยราชการทหารตามนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นหน่วยงานของสภากาชาดสยามตั้งแต่ พ.ศ.2483 ถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีลักษณะดังนี้ คือ

1. กองบรรเทาทุกข์และอนามัย
2. กองวิทยาศาสตร์
3. กองอนุสภากาชาด
4. กองอาสาภาค

โครงสร้างหน่วยงานของสภาการศึกษา
(พ.ศ. 2483-2485)

ที่มา: พระราชบัญญัติว่าด้วยสภาการศึกษา แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2463

ในช่วงระยะเวลาที่ท่าการศึกษาสภาภาษาชสยามได้มีการปรับรูปแบบของ การดำเนินการถึง 3 ครั้ง กล่าวคือ ในช่วงแรกเมื่อองค์กรเริ่มเติบโตก็ได้มีการขยาย ลักษณะของการดำเนินงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้ทันกับความต้องการด้านการ แพทย์และสาธารณสุขของสังคม ในช่วงที่ 2 เมื่อสังคมเกิดปัญหา คือ ด้านเศรษฐกิจ สภาภาษาชสยามก็สามารถปรับรูปแบบขององค์กร โดยได้ตัดทอนหน่วยงานบางส่วนลง เพื่อให้สามารถอยู่รอดในภาวะการฉับนี้ได้ ในช่วงที่ 3 เมื่อผ่านพ้นปัญหาไปได้และเมื่อ สังคมเข้าสู่ช่วงภาวะสงคราม สภาภาษาชสยามก็พร้อมที่จะขยายงานอีกครั้งเพื่อให้เข้า สภาพความต้องการในขณะนั้น อย่างไรก็ตามการปรับรูปแบบขององค์กรบริหารภายในของ สภาภาษาชสยามในแต่ละครั้งมิได้มีผลกระทบต่อการดำเนินงานมากนัก เพราะงานหลัก ของสภาภาษาชสยามจะมุ่งด้านการให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขเป็นหลัก การรวมหน่วยงานด้านนี้เข้าด้วยกันจึงไม่มีผลในทางปฏิบัติ เพราะโดยปกติก็ได้มีการ ทำงานร่วมกันหรือประสานกันอยู่แล้ว จึงกล่าวได้ว่าสภาภาษาชสยามเป็นองค์กรที่การ ปรับรูปแบบและการดำเนินงานได้อย่างมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม การปรับรูปแบบขององค์กร ในลักษณะดังกล่าวนี้เอง ทำให้สภาภาษาชสยามสามารถดำเนินการมาได้เป็นเวลานาน จวบจนถึงปัจจุบัน